

University of Groningen

Dagpleegzorg.

Strijker, Johan

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1995

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Strijker, J. (1995). *Dagpleegzorg. methoden van beïnvloeding en risicovariabelen*. [, Rijksuniversiteit Groningen]. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Hoofdstuk 5 Onderzoeksresultaten

5.1 Inleiding

Het verzamelen van gegevens heeft drie jaar geduurd waarbij 45 dagpleegkinderen uit 38 gezinnen onderwerp van studie zijn geweest. Omdat deze fase van het onderzoek relatief kort is in vergelijking met het merendeel van de uitgevoerde onderzoeken op orthopedagogisch terrein dient deze studie naar dagpleegzorg opgevat te worden als een eerste aanzet tot een verdere systematische uitbouw. Gebaseerd op Zandberg (1994) kunnen globaal de volgende stappen in de ontwikkeling van een methodiek onderscheiden worden.

- 1 Het ontwikkelen en beschrijving van de methodiek.
- 2 Het isoleren van de groep personen (de niet-reactieve groep) met behulp van een extern criterium die geen baat heeft bij de methodiek.
- 3 Het vaststellen van de methodiekvariabelen die veranderingen in het clientsysteem initiëren (de actieve bestanddelen).
- 4 Het optimaliseren van de methodiek binnen een hulpvariant door de niet-reactieve groep uit te sluiten van deze vorm van behandeling en de actieve bestanddelen te verfijnen.
- 5 Het vaststellen van het effect van de actieve bestanddelen in een (quasi-) experimenteel onderzoeksontwerp zodat de effectgroottes onderling vergeleken kunnen worden.
- 6 Het beslissen of de nieuwe methodiek meerwaarde heeft (qua effectgrootte, qua stabiliteit van de veranderingen op lange termijn, qua kosten en qua subjectieve utiliteit) boven de reeds bestaande methodieken bij dezelfde doelgroep.

Vermoedelijk vergt de studie en ontwikkeling van een methodiek evenveel tijd als onderzoek naar en ontwikkeling van een nieuw medicament.

Wanneer een kind wordt aangemeld en geaccepteerd voor de jeugdhulpverlening, dient de diagnosticus een plaatsingsbeslissing te nemen. 'Welke hulpverleningsvorm is geïndiceerd?'. Bij elke hulpvariant kan hij zich de volgende vragen stellen: 'Weegt de mogelijk goede uitkomst van de behandeling wel op tegen het risico van een slechte afloop?', 'Wat is de te verwachten effectgrootte?', 'Hoe lang beklijven de veranderingen?'. Wanneer methodieken worden toegepast zonder dat een uitputtend onderzoek is verricht naar de actieve bestanddelen, de niet-reactieve groepen en de effectgroottes van deze methodieken, kan de diagnosticus nauwelijks of geen kansuitspraak doen welke behandelingsvorm voor een kind (en het gezin) het meest geschikt is.

Naast het gegeven dat de diagnosticus bij nauwelijks onderzochte methodieken onder grote onzekerheid moet beslissen over de kansen en risico's van een bepaalde orthopedagogische behandeling speelt een ander probleem dat met de

diagnosticus zelf te maken heeft, namelijk de accuraatheid van het klinisch oordeel. In 1954 concludeerde Meehl "... dat sommige klinische voorspellingen beter uitgevoerd kunnen worden door een klerk die berekeningen maakt volgens een statistische formule, dan door de clinicus op basis van zijn of haar jarenlange ervaring" (Westenberg & Koele, 1993, p.357). Westenberg en Koele (ibid.) komen tot de volgende conclusie over de accuraatheid en het proces van het klinisch oordeel. "In de grote hoeveelheid onderzoek naar het klinisch oordeel is op overtuigende wijze aangetoond: (1) dat een eenvoudige statistische formule accuratere voorspellingen oplevert dan de clinicus, (2) dat de beoordelingsstrategie van de clinicus adequaat kan worden beschreven door een eenvoudig regressiemodel (d.w.z. een lineair model waarin de door regressie-analyse verkregen intuïtieve gewichten van de clinicus zijn opgenomen), zelfs als de clinicus beweert er complexe, configuratieve strategieën op na te houden, en (3) dat een regressiemodel van de clinicus consistentere oordelen oplevert dan de clinicus zelf. Kortom, gedurende twee decennia van onderzoek raakten beslistkundig onderzoekers er steeds meer van overtuigd dat de meerwaarde van de klinische blik boven een simpele statistische formule bijzonder klein was" (p.360). Hoewel deze conclusie uitsluitend gebaseerd is op studies op het terrein van de geneeskunde en psychodiagnostiek bij volwassenen, bestaat er nauwelijks of geen reden om aan te nemen dat deze bevindingen niet op de beslissingen in de jeugdhulpverlening van toepassing zijn.

Samenvattend zijn er bij de behandeling van kinderen twee grote problemen aanwezig.

- 1 Van de snel ingevoerde en weinig onderzochte methodieken is het goeddeels onbekend wat de kans op succes is voor elk individueel geval en welke behandeling, gegeven een bepaald probleem van het kind/gezin, het grootste effect heeft.
- 2 Predictieformules blijken net zo goed of zelfs beter te voorspellen dan een diagnosticus.

In deze context moet het onderzoek naar dagpleegzorg opgevat worden als een eerste aanzet tot optimalisering van deze potentiële hulpvariant. De onderzoeksvragen 'Welke doelgroep komt voor dagpleegzorg in aanmerking' en 'Wie komen in aanmerking om dagpleegouder te worden' zijn op te vatten als een vraag naar de isolatie van personen die voor deze vorm van hulpverlening geschikt zijn. Gepoogd zal worden predictieformules te ontwerpen die de beslisser kan gebruiken bij zijn of haar oordeelsvorming. Wanneer de reactieve groep is geïsoleerd, kan een verdere verfijning van de methodiek plaatsvinden en de effecten in een quasi-experimenteel design worden vastgesteld.

In paragraaf 5.2 komt de onderzoeksvraag 'Welke doelgroep komt voor dagpleegzorg in aanmerking?' aan de orde. Deze paragraaf valt uiteen in twee delen: een survey-gedeelte (paragraaf 5.2.1) en een prognostisch gedeelte (paragraaf 5.2.2). In het survey-gedeelte wordt een descriptief beeld geschetst van de kenmerken van de kinderen (Kind), hun ouders (Ouder) en hun maat-

schappelijke inbedding (Situationele context). Door de cliëntèle van dagpleegzorg op hun kenmerken te vergelijken met andere klinische groepen kan een plaatsbepaling gemaakt worden. In het prognostisch gedeelte in subparagraaf 5.2.2 wordt een mathematisch waarschijnlijkheidsmodel ontwikkeld dat op basis van aanvangskenmerken een optimale voorspelling geeft over de doelgroep die voor dagpleegzorg in aanmerking komt. Paragraaf 5.3 behandelt de onderzoeksvraag 'Wie komen in aanmerking om dagpleegouder te worden?'. Deze paragraaf is uitgesplitst in twee subparagrafen, namelijk een survey-gedeelte (subparagraaf 5.3.1) en een prognostisch gedeelte (subparagraaf 5.3.2). In het survey-gedeelte worden de verzamelde univariate gegevens besproken en indien mogelijk vergeleken met bevindingen uit het literatuuronderzoek in hoofdstuk 3. In het prognostisch gedeelte wordt getracht een waarschijnlijkheidsmodel te ontwikkelen met een bijbehorende schaal van risicograden voor de diagnosticus, zodat deze een optimale beslissing kan nemen met betrekking tot de vraag of een gegeven dagpleegouder geschikt is als dagpleegouder. In paragraaf 5.4 komt de onderzoeksvraag 'Welke methodiek(en) wordt of worden gebruikt bij de begeleiding van kinderen, ouders en dagpleegouders?' aan de orde. In de beschrijving van de methodiek wordt deze uitgesplitst naar de stijl, de techniek, de inhoud en de frequentie van de begeleiding en naar elk aspect uitgewerkt voor de groep ouders en voor de groep dagpleegouders. De laatste paragraaf 5.5 behandelt de onderzoeksvraag 'Wat zijn de effecten van de verleende hulp?'. Met behulp van het geformuleerde blokmodel in paragraaf 4.5 van hoofdstuk 4 wordt de invloed van de methodiekvariabelen op de vooruitgang van het kind in het gezin in termen van proportie verklaarde variantie berekend. In de laatste paragraaf 5.6 volgt een samenvatting.

5.2 Welke doelgroep komt voor dagpleegzorg in aanmerking?

Deze onderzoeksvraag is uitgesplitst in een survey-gedeelte en een prognostisch gedeelte. In het survey-gedeelte wordt het voorkomen en de verdeling van de gemeten variabelen beschreven. Het *survey*-gedeelte bevat de volgende deelvragen.

- 1 Wat zijn de kenmerken van de geplaatste kinderen?
- 2 Wat is de positie van de dagpleegkinderen ten opzichte van andere klinische groepen?
- 3 Wat zijn de kenmerken van de ouders van de dagpleegkinderen?
- 4 Wat is de positie van de ouders ten opzichte van de Boddaertouders?

In het prognostisch gedeelte worden de gegevens uit het survey-gedeelte gebruikt om met behulp van een demarcatiecriterium de reactieve van de niet-reactieve groep te isoleren. Als demarcatiecriterium is de vervolgstatus van het

kind gekozen, namelijk 'naar huis' versus 'uit huis'. Het *prognostisch* gedeelte bevat de volgende deelvragen.

- 1 Wat zijn de verschillen in de ontwikkelingsuitkomsten tussen de groep kinderen met hun achtergrondkenmerken die weer volledig thuis zijn en de kinderen die uit huis zijn geplaatst?
- 2 Welke aanvangskenmerken voorspellen een uithuisplaatsing?

5.2.1 Het survey-gedeelte

Wat zijn de kenmerken van de geplaatste kinderen?

Om deze deelvraag te beantwoorden zijn (aanvangs-)gegevens verzameld bij de ouders (CBCL 4-16 jaar) en bij de uitvoerders (kengetallen, COM en hulpvraag).

Achtergrondgegevens volgens de COM

De gemiddelde leeftijd van de 45 geplaatste kinderen, 23 jongens en 22 meisjes, bedraagt 8.7 jaar ($SD=2.7$) met als ondergrens 3.6 en als bovengrens 14.1 jaar. Elf kinderen (24%) hebben een justitiële maatregel. Naar leeftijd en geslacht zijn de kinderen niet statistisch significant afwijkend verdeeld over de categorieën 'vrijwillige plaatsing' en 'justitiële plaatsing' (zie hoofdstuk 1, tabel 1). Van de 45 kinderen is 20% van allochtone afkomst.

Voorafgaand aan de plaatsing in dagpleegzorg is 35% van de kinderen in een semi-residentiële setting opgenomen geweest. Dertien procent van de 45 kinderen is ooit in een residentiële instelling geplaatst. Ongeveer de helft van de kinderen (54%) volgt het gewone basisonderwijs, 26% verblijft op een MLK-school en de overige kinderen volgen een ander type van speciaal onderwijs (LOM, ZMOK). De leerprestaties zijn matig tot slecht (65%) en 13% van de kinderen die het basisonderwijs volgen is tenminste één keer blijven zitten. Gedurende het basisonderwijs is 47% van de kinderen één of meerdere malen van (basis-)school veranderd.

De uitvoerders hebben de volgende problemen in de contacten tussen het kind en de omgeving, die mede een indicatie voor opname in dagpleegzorg vormden, gesignaleerd: agressief gedrag tegen personen (24%), gedragsproblemen thuis (89%) en gedragsproblemen op school (53%). Onbekendheid met de verblijfplaats van het kind in de vrije tijd kwam niet vaak voor (15%). Met betrekking tot het soort gedrag van de kinderen werden door de uitvoerders de volgende problemen gemeld: depressiviteit (24%), teruggetrokkenheid (38%), angsten (27%), driftbuien (38%), opstandigheid (49%) en recalcitrantie (22%). Incest zou niet voorkomen en in 20% van de gevallen werd lichamelijke mishandeling (veelal door ex-partner) vastgesteld of vermoed. Bij 58% van de dagpleegkinderen kwamen extreme openlijke conflicten in het gezin voor, 89% had onmachtige ouders en bij 47% was er sprake van het plotseling afbreken van gezinsrelaties (en vormde eveneens mede-aanleiding tot plaatsing).

Emotionele- en gedragsproblemen volgens de CBCL 4-16

Bij aanvang van de plaatsing is door de onderzoeker bij de ouders geïnformeerd naar de soort en de ernst van de problemen van de kinderen volgens de CBCL (4-16). De resultaten vindt men in tabel 3.

Tabel 3 Gemiddelden, standaarddeviaties, frequenties jongens ($N=23$) en meisjes ($N=19$) in de klinische range en odds ratio's van Totale Problemen, Internaliseren en Externaliseren op de CBCL 4-16

	$M (SD)$	$f_{jongens}$	$f_{meisjes}$	Odds ratio
Totale Problemen	71.0 (8.3)	16	16	2.3
Internaliseren	67.3 (8.9)	15	15	2.0
Externaliseren	70.9 (7.1)	18	17	2.7

De gemiddelde (T)-score van de 23 jongens en 19 meisjes op de index van de klinische status ('Totale Problemen') bedraagt 71.0. (Bij een $T \geq 63$ valt men in de klinische range, dat wil zeggen dat het kind qua ernst van probleemgedrag volgens de respondent overeenkomsten vertoont met de groep kinderen die naar hulpverleningsinstellingen zijn verwezen.) De aantallen jongens en meisjes in de klinische range zijn gelijk, maar de odds ratio²⁶ bedraagt 2.3. Dat wil zeggen dat de kans dat meisjes in de klinische range vallen (gegeven het aantal meisjes dat niet in de klinische range valt) 2.3 maal zo veel bedraagt dan het aantal jongens die in de klinische range vallen (gegeven het aantal jongens dat niet in de klinische range valt). Op 'Internaliseren' (innerlijke conflicten) en 'Externaliseren' (conflicten met de omgeving) valt een groot deel van de dagpleegkinderen eveneens in het afwijkende gebied ($T \geq 63$). De aantallen jongens en meisjes die in de klinische range vallen zijn nagenoeg aan elkaar gelijk, maar uit de odds ratio valt te concluderen dat verhoudingsgewijs meer meisjes geassocieerd zijn met de klinische range dan jongens. Vergeleken met de landelijke normgroep behoort 31% van de dagpleegkinderen tot de moeilijkste half procent kinderen van Nederland (zie tabel 4 in de bijlage).

De hulpvraag

De hulpvragen van de dagpleegkinderen zijn bij aanvang van de plaatsing door de onderzoeker verzameld bij de uitvoerders. Naar Kok (1973) wordt een hulpvraag opgevat als de vraag van het kind naar een specifieke en optimale leefwereld. Kok (ibid.) spreekt van vraagstellingstypen wanneer hulpvragen tot een beperkt aantal probleemttypen zijn te condenseren. De beschrijving van een vraagstellingstype in combinatie met het antwoord hierop (de specifieke en optimale leefwereld of eerstegraadsstrategie) noemt Kok (ibid.) een orthopedagogisch behandelingsstype. Omdat in de beschrijving van de hulpvraag door de

uitvoerders gelijk het behandelingsantwoord is vervat, kan men de geformeerde probleemttypen opvatten als een aanzet tot de ontwikkeling van orthopedagogische behandelingsstypen voor dagpleegzorg. De onderzoeker prefereert voorlopig om van hulpvragen te spreken. De beschrijving van de toegepaste classificatiemethode op de verzamelde kwalitatieve data vindt men in paragraaf 4.2.1, hoofdstuk 4 en in eindnoot 14. Er zijn vier probleemttypen geformeerd.

- 1 *Structuur*: het leren van regels om sociaal te kunnen functioneren en de zelfcontrole te vergroten (36% van de dagpleegkinderen behoort tot dit probleemttype).

Deze groep kinderen wordt onder meer omschreven als druk, chaotisch, agressief en bepalend. Dit laatste geldt zowel in de ouder-kind relatie als in de contacten met leeftijdsgenoten. Deze kinderen worden in dagpleeggezinnen geplaatst om daar gezinsregels te leren en in deze structuur normaal te leren functioneren. De dagpleegouder dient dan ook grenzen te stellen en hierin duidelijk en consequent te zijn, waardoor het eigenzinnige gedrag van het kind wordt genormaliseerd met het oog op het herstel van de natuurlijke gezagsverhouding opvoeder-kind en bevredigende omgang met leeftijdsgenoten.

- 2 *Groeibevordering*: het bevrijden van remmingen (24% van de dagpleegkinderen behoort tot dit probleemttype).

Deze kinderen kenmerken zich overwegend door faalangst en onzekerheid en klachten van nerveuze aard. In het beschermde dagpleeggezin kan het kind een plek voor zichzelf vinden en alternatieve gedragsmogelijkheden leren die in het veilige dagpleeggezin zelf of in de omgeving besloten liggen. In tegenstelling tot het probleemttype 'Structuur' waarbij de dagpleegouder het gedrag van het dagpleegkind moet inperken, ligt bij het probleemttype 'Groeibevordering' het accent op het stimuleren en vergroten van de gedragsmogelijkheden.

- 3 *Opvang*: het opheffen van emotionele belasting en tot rust komen (22% van de dagpleegkinderen behoort tot dit probleemttype).

In de gezinnen is een (vermoedelijk tijdelijk) ongunstig leefklimaat aanwezig. Er zijn voortdurende conflicten en spanningen en de gezinsverhoudingen zijn verstoord. Naar de kinderen uit zich dit in een tekort of juist een teveel aan persoonlijk gerichte aandacht. In afwachting van het herstel van de gezinsverhoudingen heeft het kind een partiële opvangssituatie nodig om de ontwikkeling niet al te zeer te laten stagneren.

- 4 *Model*: het ervaren van een regelmatig gezinsleven en stabiele volwassenen (18% van de dagpleegkinderen behoort tot dit probleemttype).

Deze kinderen vertonen uiteenlopende problemen: van ontwikkelingsachterstand tot gezagsconflicten. Door plaatsing in een dagpleeggezin wordt het kind in staat gesteld een ander gezinsleven te ervaren en stabiele relaties met volwassenen te kunnen opbouwen. Het is kenmerkend dat alle ouders van de kinderen in deze groep min of meer structureel pedagogische onbekwaam zijn

(onder andere door intellectuele tekorten), zodat naast het dagpleeggezin als model voor het kind er belangrijke ondersteunende opvoeding aan de ouder geboden wordt. Zes van de elf kinderen die van het Boddaertcentrum afkomstig zijn, behoren tot dit probleemtype, waardoor men mag aannemen dat het om lange termijn behandeling van de ouders gaat.

Zoals al hierboven uiteen gezet is, is het antwoord op een hulpvraag van het kind bij (semi-)residentiële plaatsing de toewijzing van het kind aan een specifiek leefklimaat. Voor dagpleegzorg geldt dat het kind op basis van de hulpvraag in een gezin met een specifiek gezinsklimaat wordt geplaatst. (De beslispcedure om een kind aan een bepaald gezin toe te wijzen, is de matchingsprocedure). Er is afgezien van een wijdlopende textuele beschrijving van vier gezinsklimaten, omdat de beschrijving door een mathematisch model een meer eenvoudige (en waarschijnlijk meer representatieve) oplossing is²⁷. Uit de geformuleerde modellen blijkt dat (a) een sterke samenhang bestaat tussen de kindkenmerken en het specifieke gezinsklimaat en (b) de matching adequaat beschreven kan worden door een eenvoudig lineair model.

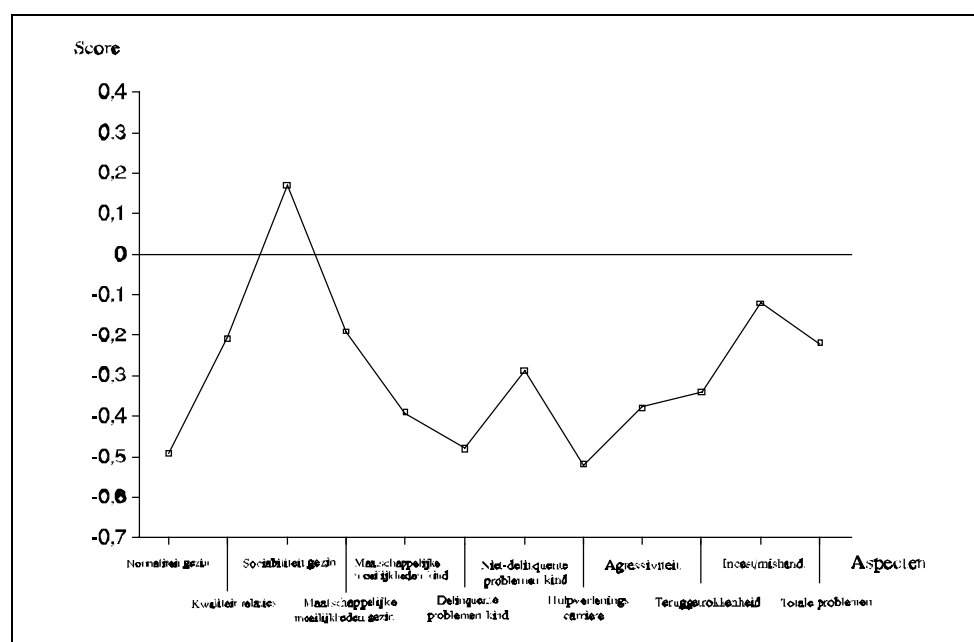
Het antwoord op de deelvraag kan als volgt worden samengevat. Het merendeel van de geplaatste kinderen heeft volgens de CBCL dermate ernstige emotionele- en gedragsproblemen dat zij voor behandeling in aanmerking komen. Circa de helft van de geplaatste kinderen volgt een vorm van speciaal onderwijs. De leerprestaties van de kinderen die het reguliere basisonderwijs volgen, zijn over het algemeen matig tot slecht. Voor de opname in dagpleegzorg kwam bij de helft van de kinderen extreme openlijke conflicten in het gezin voor en/of was er sprake van het plotseling afbreken van gezinsrelaties. Bijna in alle gevallen (89%) waren de ouders onmachtig, c.q. (tijdelijk) opvoedingsonbekwaam. De redenen voor de keuze van de hulpvariant dagpleegzorg vanuit het perspectief van de hulpvraag van het kind is tot vier beschrijvende probleemtypen gereduceerd, namelijk 'Structuur' (inperking van gedrag), 'Groeibevordering' (stimulatie van gedrag), 'Opvang' (onttrekken aan gezinsspanningen) en 'Model' (accent op aanvullende opvoeding). De ouders van de kinderen behorend tot het probleemtype 'Model' zijn vermoedelijk moeilijk veranderbaar. De aangemelde kinderen worden in een beslispcedure aan qua gezinsklimaat passende dagpleeggezinnen toegewezen.

Wat is de positie van de dagpleegkinderen ten opzichte van andere klinische groepen?

Om de positie van de groep dagpleegkinderen ten opzichte van andere klinische groepen vast te stellen, zijn twee instrumenten gebruikt, namelijk de COM en de CBCL 4-16.

De COM is genormeerd op kinderen en jongeren in verschillende residentiële instellingen en beschrijft de psychosociale achtergrond van kinderen en jeugdigen door middel van negen (0-5 jaar) of twaalf (6-11 jaar) variabelen (inclusief de index voor de totale achtergrondproblematiek). In afbeelding 5

staan onder de X-as (de horizontale as) de variabelen afgebeeld. Langs de Y-as vindt men het scorecontinuüm. Voor alle variabelen geldt: hoe groter de afstand tot de X-as des te ongunstiger de situatie voor wat betreft een bepaald aspect. De horizontale lijn door het punt 0 representeert het gemiddelde van de residentiële populatie.

Afbeelding 5 Scores van de groep dagpleegkinderen op de aspecten van de achtergrondsituatie

Punten die *boven* de horizontaal getrokken lijn vallen, betekenen op een bepaald aspect *ongunstiger* in vergelijking met de residentiële populatie en punten die *onder* de horizontale lijn liggen, betekenen *gunstiger* in vergelijking met de residentiële populatie²⁸. In combinatie met tabel 5 in de bijlage, waarin staat beschreven in hoeverre de geobserveerde afwijkingen in afbeelding 5 statistisch significant zijn, kan over de positie van de groep dagpleegkinderen ten opzichte van de residentiële populatie op de verschillende aspecten een tweetal zaken geconstateerd worden. Hierbij wordt een onderscheid aangebracht tussen de achtergrondaspecten waarop de groep dagpleegkinderen statistisch significant verschilt met de residentieel opgenomen groep en de achtergrondaspecten waarop beide groepen niet statistisch significant van elkaar verschillen.

1 De aspecten van de COM waarop de groep dagpleegkinderen statistisch significant en in gunstige zin verschilt van de residentiële populatie.

De gezinssituatie van het dagpleegkind is normaler, zoals de aanwezigheid van de biologische moeder en de duur van het lidmaatschap van het gezin, dan van het gemiddelde tehuiskind. De dagpleegkinderen hebben minder

problematische contacten met de maatschappelijke omgeving, in het bijzonder geven zij minder delinquente moeilijkheden. De hulpverleningscarrière is korter dan van het gemiddelde tehuiskind (veel kinderen hebben nooit eerder in een semi- of residentiële instelling verbleven). Wat de gedragsaspecten betreft, zijn de dagpleegkinderen minder agressief en minder extreem teruggetrokken in vergelijking met de gemiddelde residentieel geplaatste jongere. Aanwijzingen voor incest/mishandeling zijn in vergelijking met de residentieel geplaatste groep niet (statistisch significant) geconstateerd.

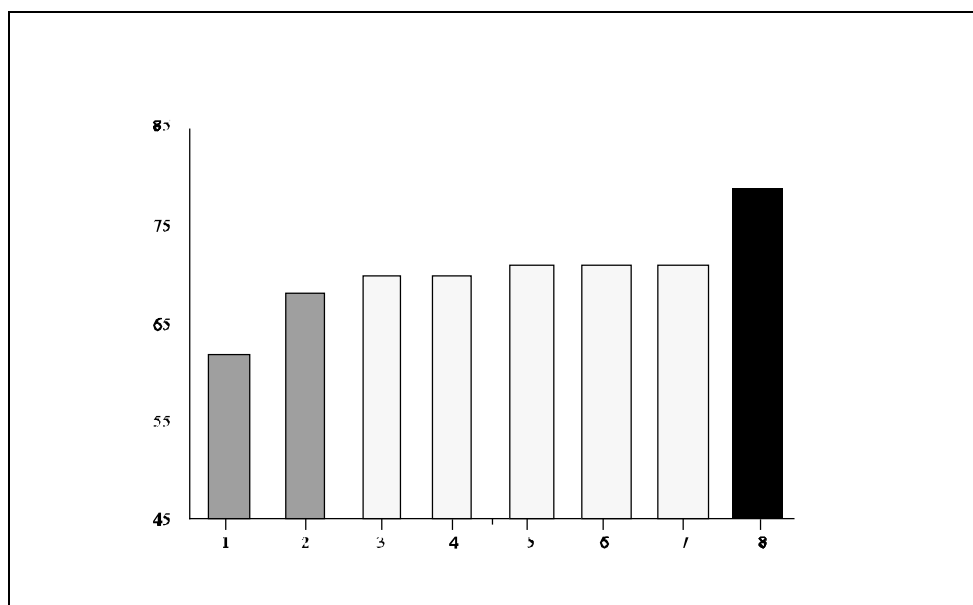
- 2 De aspecten van de COM waarop de groep dagpleegkinderen niet statistisch significant verschilt van de residentiële populatie.

De kwaliteit van de gezinsrelaties (tussen het kind en de opvoeders en tussen het dagpleegkind en de overige kinderen in het gezin) verschilt niet essentieel van het gemiddelde tehuiskind. De sociabiliteit van het gezin (de verhouding tussen de opvoeders in het gezin en de betrokkenheid van de opvoeders bij de buurt) komt overeen met de sociabiliteit van het gezin van de residentieel geplaatste kinderen en jongeren. De ernst van de maatschappelijke moeilijkheden van het gezin en de ernst van de maatschappelijke moeilijkheden van het dagpleegkind in de niet-delinquente sfeer zijn in statistische zin niet afwijkend van het gemiddelde tehuiskind. Tot slot blijkt dat de dagpleegkinderen en de residentiële populatie met betrekking tot de totale achtergrondproblematiek in statistische zin niet voor elkaar onder doen.

De CBCL 4-16 is een naar leeftijd en geslacht genormeerde vragenlijst en wordt internationaal veel gebruikt in longitudinale studies en experimenteel onderzoek. Door het internationale karakter van deze vragenlijst kunnen onderzoeksgroepen qua ernst van de problematiek met elkaar vergeleken worden. Omdat de Nederlandse normering niet afwijkt van de Amerikaanse normering (Verhulst *et al.*, 1990) is het mogelijk de positie van de groep dagpleegkinderen qua ernst van de totaalproblematiek ten opzichte van andere klinische groepen vast te stellen. In afbeelding 6 is dit weergegeven.

De betekenis van de kolommen is als volgt.

- Nr. 1: pleegzorg in Baltimore, de score op 'Totale Problemen' bedraagt 62 (Hulsey & White, 1989).
- Nr. 2: een Medisch Kinderdagverblijf in Nederland, de score op 'Totale Problemen' bedraagt 68 (Fenger-Haneman & Van der Pol, 1990).
- Nr. 3: gedragstraining van ouders, de score op 'Totale Problemen' bedraagt 70 (Dumas, Gibson & Albin, 1989).
- Nr. 4: Paedologisch Instituut, de score op 'Totale Problemen' bedraagt 70 (Meijer & Veerman, 1989).
- Nr. 5: ambulante psychotherapie met kinderen en adolescenten, de score op 'Totale Problemen' bedraagt 71 (Weisz & Weiss, 1989).
- Nr. 6: dagpleegzorg, de score op 'Totale Problemen' bedraagt 71.
- Nr. 7: ambulante psychiatrische hulp, de score op 'Totale Problemen' bedraagt 71 (Cohen, Kershner & Wehrspan, 1985)

Afbeelding 6 Score op Totale Problemen van enkele klinische groepen op de CBCL 4-16 (verklaring in de tekst)

Nr. 8: residentiële psychiatrie, de score op 'Totale Problemen' bedraagt 79 (Kazdin, Bass, Siegel & Thomas, 1989).

De kolommen drie tot en met zeven hebben hetzelfde vulpatroon, hetgeen betekent dat de gerapporteerde ernst van de problemen tussen deze groepen niet statistisch significant van elkaar verschilt. Met andere woorden: de ernst van de problematiek van de dagpleegkinderen komt overeen met die van intensief semi-residentieel en ambulant behandelde groepen.

Het antwoord op de positie van de dagpleegkinderen kan als volgt worden samengevat. In vergelijking met de residentieel geplaatste kinderen kennen de dagpleegkinderen een meer normale gezinssituatie, is de hulpverleningscarrière van de dagpleegkinderen korter, zijn zij minder agressief en extreem teruggetrokken en geven zij minder problemen van delinquente aard met de omgeving. De kwaliteit van de gezinsrelaties, de sociabiliteit en de ernst van de maatschappelijke moeilijkheden van het gezin komen qua ernst van de problematiek overeen met de gezinssituatie van residentieel geplaatste kinderen. Qua totale ernst van de achtergrondproblematiek verschillen beide groepen niet van elkaar. Volgens de CBCL (4-16) komt de ernst van de problematiek van de groep dagpleegkinderen overeen met die van intensief semi-residentieel en ambulant behandelde groepen.

Wat zijn de kenmerken van de ouders van de dagpleegkinderen?

Om de kenmerken van de ouders te beschrijven, zijn de volgende gegevens over de ouders bij de uitvoerders verzameld: sociodemografische data¹⁵, de kwaliteit van de sociale interactie en discipline¹⁶ en de hulpverleningscarrière van de moeders door middel van het interview. De vragenlijst 'Opvoedingsinstelling'¹⁸ is bij de onderstaande beschrijving van de ouders niet gebruikt omdat een normgroep als referentiepunt ontbreekt. Hierdoor kunnen geen uitspraken gedaan worden over de ligging van de ouders op dit opvoedingskenmerk ten opzichte van de normgroep.

Alle dagpleegkinderen komen uit gezinnen waarin tenminste één biologische ouder aanwezig is. Van de 38 gezinnen bestaat 58% (22) uit twee volwassenen, waarvan 50% (11) uit beide biologische ouders bestaat. Dit betekent dat bij 71% van de 38 gezinnen één of meerdere malen voor de plaatsing van het dagpleegkind een ouderwisseling heeft plaatsgevonden. Gedurende de opnameperiode van de kinderen blijft deze dynamiek aanwezig: 22% van de 38 gezinnen verandert (door scheiding en samenwonen) van ouders zodat na beëindiging van de hulp 70% van de gezinnen uit twee volwassenen bestaat.

Van de moeders is 47% tussen de 25 en 34 jaar oud, voor de vaders bedraagt dit percentage 46 (zie tabel 6 in de bijlage). Het merendeel van de gezinnen bestaat uit twee tot drie kinderen (zie tabel 7 in de bijlage). Het opleidingsniveau van de vaders en moeders is laag. Van de vaders volgde 82% een opleiding op het niveau van lager onderwijs en lager beroepsonderwijs, voor de moeders bedraagt dit percentage 83 (zie tabel 8 in de bijlage). Het soort werk dat de ouders doen of hebben gedaan, bestaat dan ook niet uit hoog gekwalificeerde arbeid: 67% van de vaders en 80% van de moeders doet of deed werk op ongeschoold of laaggeschoold niveau (zie tabel 9 in de bijlage). De sociaal-economische status (SES) kan dan ook 'laag' genoemd worden.

De gemiddelde score op het item 'sociale interactie'¹⁶ bedraagt voor de ouders (met de uitvoerder als respondent) gemiddeld 1.63 ($SD=1.48$) bij een 7-puntsantwoordmogelijkheid. Dit betekent dat de kwaliteit van de interactie tussen de gezinsleden als toonzetting voor een goede sociale ontwikkeling van het kind als inadequaats (91% van de gezinnen) tot minimaal (9% van de gezinnen) valt te bestempelen. Vaak is de sfeer gespannen, wordt fysiek contact (alleen) gebruikt om het kind te controleren en wordt er weinig naar elkaar geluisterd en met elkaar gepraat. De kwaliteit van de discipline¹⁶ ($M=1.40$, $SD=1.14$) als het geheel van opvoedingsmiddelen bedoeld om het opvoeden langs geregelde banen te leiden (Imelman, 1977) kan (eveneens) omschreven worden als hoofdzakelijk 'inadequaats tot minimaal'. Slechts 6% van de ouders heeft volgens de uitvoerder een goede kwaliteit van discipline (bij de overige 94% is de discipline inadequaats). Veelal is er geen discipline of wordt deze willekeurig, afhankelijk van de gemoedstoestand van de moeder, toegepast. Als er gestraft wordt, is dit vaak fysiek. Als andere vormen van straf worden toegepast, dan worden deze vaak niet afgemaakt. Veelal worden regels niet

uitgelegd en wordt bij het maken van regels geen rekening gehouden met de leeftijd en het begripsvermogen van het kind (het gedrag van de opvoeder is niet gepast). Omdat de kwaliteit van de discipline onvoldoende is, krijgt het kind weinig of geen mogelijkheden aangereikt om gewenst gedrag te leren.

De moeders van de dagpleegkinderen zijn voorafgaand aan dagpleegzorg met gemiddeld 1.7 hulpverlener met een vrijwillig karakter in contact gekomen²⁹ (zie tabel 10 in de bijlage). Gedurende de plaatsing bedraagt het aantal vrijwillige contacten met hulpverleners (anders dan met de uitvoerder) gemiddeld 0.8; 19% van deze contacten heeft betrekking op intrapsychische hulp en 25% op adviserende ondersteuning (zie tabel 11 in de bijlage). De hulpverleningscarrière van de moeder correleert significant met de internaliserende dimensie van het kind op de CBCL 4-16 ($r=.28$, $p<.05$). Deze bevinding is min of meer in lijn met de onderzoeken waarin significante verbanden werden geconstateerd tussen de ernst van de psychopathologie van de moeder (depressie) en de ernst van de internaliserende problematiek van het kind (zie bijvoorbeeld Estroff, Herrera, Gaines, Shaffer, Gould & Green, 1984; Webster-Stratton, 1985; Richters & Pellegrini, 1989). Stanger *et al.* (1992) vonden een verband tussen het aantal gezinsleden dat op hulpverlening is aangewezen (met uitzondering van het kind zelf) en de ernst van de teruggetrokken en angstig/depressieve problematiek van het kind (twee kernsyndromen op de CBCL 4-18 die tot de internaliserende dimensie behoren). Het causale mechanisme is nog onbekend: reageren de kinderen en de moeders op dezelfde stressfactoren in de omgeving, delen zowel de moeders als de kinderen dezelfde genetische kwetsbaarheid, modelleren de kinderen het depressieve gedrag van de moeders, is de depressie van de moeders het gevolg van de emotionele- en gedragsproblemen van de kinderen of is de depressie van de moeders de oorzaak van de emotionele- en gedragsproblemen van de kinderen? (Zie voor een overzicht Achenbach, 1991).

In paragraaf 3.5 hoofdstuk 3 zijn enige risicofactoren genoemd die kunnen samenhangen met het optreden van stoornissen bij kinderen. Voorlopig zijn in de dagpleegzorg de volgende drie aanwezig: een lage SES (Situationele context), relatief veel één-oudergezinnen (Situationele context), een inadequate/minimale kwaliteit van de sociale interactie en discipline (Ouder) en de hulpverleningscarrière van de moeder (Ouder).

Wat is de positie van de ouders ten opzichte van de Boddaertouders?

Jansma (1987) heeft de 'Gezinsklimaatschaal' (GKS) ontwikkeld en vervolgens genormeerd op de landelijke Boddaertpopulatie. In deze procedure heeft hij tevens bestudeerd in welke mate de achtergrondvariabelen 'beroep' en 'opleiding' van invloed zijn op de somscores van de negen categorieën van de GKS. Door het beschikbaar zijn van deze gegevens en de sociodemografische data is het mogelijk om de Boddaertouders, met betrekking tot de sociodemografische data en het gezinsfunctioneren, te vergelijken met de ouders in dagpleegzorg.

Met behulp van de chi-kwadraat 'Goodness-of-fit' toets kunnen over de volgende sociodemografische data uitspraken gedaan worden.

- 1 Het aantal ouders per gezin in de Boddaertgroep en de dagpleegzorggroep (zie tabel 12 in de bijlage) verschillen niet statistisch significant van elkaar.
- 2 De leeftijdsopbouw is over de Boddaert- en de dagpleegzorggroep (zie tabel 6 in de bijlage) statistisch significant verschillend verdeeld. Dit geldt zowel voor de vaders ($\chi^2=44.83$, $df=4$, $p<.001$) als de moeders ($\chi^2=10.04$, $df=3$, $p<.05$).
- 3 Het opleidingsniveau is over de Boddaert- en de dagpleegzorggroep (zie tabel 8 in de bijlage) statistisch significant verschillend verdeeld. Dit geldt zowel voor de vaders ($\chi^2=20.39$, $df=3$, $p<.001$) als de moeders ($\chi^2=46.42$, $df=3$, $p<.001$). Visuele inspectie van tabel 8 laat zien dat met name de lagere opleidingscategorieën bij de vaders en moeders in dagpleegzorg sterker vertegenwoordigd zijn dan bij de vaders en moeders in de Boddaertgroep.
- 4 Het beroepsniveau is over de Boddaert- en de dagpleegzorggroep (zie tabel 9 in de bijlage) statistisch significant verschillend verdeeld. Dit geldt zowel voor de vaders ($\chi^2=30.38$, $df=4$, $p<.001$) als de moeders ($\chi^2=21.69$, $df=4$, $p<.001$). Visuele inspectie van deze tabel laat zien dat de lagere beroepen van de vaders en moeders in dagpleegzorg sterk vertegenwoordigd zijn.

Op grond van de bevindingen, geconstateerd onder de punten 3 en 4, lijkt het redelijk te concluderen dat de SES van de dagpleegzorgpopulatie lager is dan die van de steekproef uit de Boddaertpopulatie.

De perceptie op het gezinsfunctioneren is vastgesteld met de GKS of Gezinsklimaatschaal. In tabel 13 in de bijlage is de groep ouders van de dagpleegkinderen vergeleken met de groep ouders waarvan de kinderen op het Boddaertcentrum in de groep verblijven. In de cohesie (de samenhang tussen de gezinsleden en de onderlinge betrokkenheid op elkaar) en de expressie of gevoelscommunicatie verschillen beide groepen niet statistisch significant van elkaar. Ook in de organisatiegraad (de orde en netheid in het gezin), in de controle op de afgesproken gezinsregels en in het aantal openlijke conflicten (tussen de gezinsleden) zijn er geen statistisch significante verschillen tussen de dagpleegzorggezinnen en de Boddaertgezinnen aanwezig. In de scores op de categorieën die betrekking hebben op de maatschappelijk-culturele omgeving, zoals de sociale en politieke interesse (maatschappelijke oriëntatie), de vrijetijdsbesteding (recreatie) en prestatiegerichtheid, verschillen beide groepen statistisch niet wezenlijk van elkaar. Alleen de normen en waarden worden in de gezinnen van de dagpleegkinderen sterker benadrukt dan in de gezinnen van de Boddaertgroep.

5.2.2 Het prognostisch gedeelte

In deze subparagraaf moet een antwoord gevonden worden op de vraag 'Welke doelgroep komt voor dagpleegzorg in aanmerking?'. Om deze vraag te beantwoorden, worden de data gebruikt die verzameld zijn met de genoemde instrumenten in paragraaf 5.2.1 van dit hoofdstuk. Deze data worden verder aangevuld met de scores op de CBCL 4-18 en de GKS een jaar na aanvang van de plaatsing (T_2). De gegevens die bij aanvang van de plaatsing verzameld zijn worden aangeduid met ' T_1 '.

In de tabellen 14 en 15 in de bijlage zijn de veranderingsscores op de CBCL 4-18 en de GKS vermeld. Uit tabel 14 blijkt dat de dagpleegkinderen in de thuissituatie flinke progressie hebben gemaakt. Het gezinsfunctioneren (tabel 15) lijkt daarentegen resistent voor verandering te zijn. De conclusie dat dagpleegzorg weinig effectief lijkt om veranderingen in het gezinsfunctioneren te initiëren, lijkt voor de hand te liggen maar is voorbarig. Immers uit paragraaf 2.4.1 in hoofdstuk 2 blijkt dat negen kinderen uit huis zijn geplaatst en dat 34% van de plaatsingen tot de categorie 'stutplaats' behoren. (Bij de 'stutplaats' zijn de verwachtingen van de uitvoerders ten aanzien van de veranderingsmogelijkheden minimaal door de beperktheden van de ouder.) Hierdoor is het mogelijk dat de geringe 'overall' veranderingen in het gezinsfunctioneren te wijten zijn aan de specifieke subgroepen 'uit huis' en 'stutplaats' (waarbij de één een subset van de ander kan zijn) waardoor de veranderingsscores gedrukt worden. Het lijkt daarom zinvol om deze beide categorieën nader te bestuderen.

Wat zijn de verschillen in de ontwikkelingsuitkomsten tussen de groep kinderen met hun achtergrondkenmerken die naar huis en uit huis zijn geplaatst?

In paragraaf 2.4.1 in hoofdstuk 2 is beschreven dat van de 45 kinderen er per teldatum 35 kinderen uit het project vertrokken zijn. Van deze 35 kinderen zijn er negen uit huis geplaatst, twintig kinderen zijn weer volledig thuis en zes kinderen zijn overgeplaatst naar het centrum. De categorie 'uit huis' is samengesteld uit de subcategorieën 'pleegzorg' en 'residentieel' (zie afbeelding 3 in paragraaf 2.4.1 in hoofdstuk 2). Tabel 16 in deze paragraaf geeft een overzicht van het gezinsfunctioneren volgens de GKS en 'Totale Problemen' (CBCL 4-18) van het kind, uitgesplitst naar de categorieën 'naar huis', 'uit huis' en 'centrum' op T_1 (aanvang van de plaatsing) en T_2 (een jaar later). De variabelenlijst in de tabel is aangevuld met de COM-HPG (index van de achtergrondproblematiek) en het kengetal 'opnameduur'.

Tabel 16 Discriminerende variabelen uitgesplitst naar vervolgstatus en tijdstip van dataverzameling

Categorie	Naar huis (N=18)		Uit huis (N=9)		Centrum (N=6)	
	T ₁	T ₂	T ₁	T ₂	T ₁	T ₂
Opnameduur	.98		.96		.89	
HPG	-.16		-.39		.38	
Totale problemen	68.4	57.3	67.5	63.0	72.0	68.0
Cohesie	8.8	9.4	8.0	7.1	7.5	8.0
Expressie	6.8	7.4	8.3	8.3	7.8	7.6
Organisatie	7.4	8.2	7.0	8.6	7.8	8.0
Controle	8.9	9.2	8.2	8.6	8.3	8.8
Conflicten	5.6	3.8	6.3	7.0	6.3	6.2

In deze tabel zijn uit oogpunt van een efficiënt overzicht een beperkt aantal variabelen vermeld uit het totaal aan variabelen die in de vorige paragraaf 5.2.1 zijn besproken. Van de GKS zijn alleen de klinisch relevante variabelen vermeld. Dit berust op een keuze van de onderzoeker. De keuze voor 'Totale Problemen' en HPG als indices voor totaalproblematiek ligt voor de hand omdat deze diverse variabelen omvatten. (De HPG bestaat voor kinderen van zes tot elf jaar uit een lineaire combinatie van vijf variabelen: normaliteit van de gezinssituatie, kwaliteit van de relaties in het gezin, sociabiliteit van het gezin, maatschappelijke moeilijkheden van het gezin en maatschappelijke moeilijkheden van het kind.) Qua SES en qua kwaliteit van de sociale interactie, c.q. discipline onderscheiden deze groepen zich nauwelijks van elkaar zodat deze variabelen niet in de tabel zijn opgenomen.

De categorie 'centrum' is wel in de tabel vermeld, maar blijft buiten de analyse omdat de helft (drie) van deze plaatsingen bij de dagpleegouders beëindigd werd door beëindiging van het experiment dagpleegzorg door een centrum. Strikt genomen is de groepsgrootte van de categorie 'centrum' drie kinderen die op grond van hun (gezins-)kenmerken naar het centrum zijn geplaatst. Deze groep is te gering van omvang voor analyse. Volledigheidshalve wordt deze categorie toch in de tabel vermeld.

Uit de tabel blijkt dat de gemiddelde opnameduur van de drie groepen nauwelijks van elkaar verschilt. Uit de totale probleemscore op de HPG, als index van de ernst van de psychosociale problematiek van het kind, blijkt dat de kinderen die uit huis zijn geplaatst bij aanvang van de plaatsing (T₁) de minst problemati-

sche gezinsachtergrond hebben. (Voor de HPG geldt: hoe lager de score, hoe minder problematisch de gezinsachtergrond is).

Om de verschillen in de ontwikkelingsuitkomsten tussen de groepen 'naar huis' en 'uit huis' te interpreteren, is een ANCOVA uitgevoerd op 'Totale Problemen' en de vijf categorieën van de GKS zoals deze vermeld staan in tabel 16. Een ANCOVA of covariantie-analyse is geïndiceerd omdat de verschillen in de gemiddelden tussen de groepen op T_2 toegeschreven kunnen worden aan de relaties tussen de gemiddelden op T_1 en T_2 binnen elke groep. In de ANCOVA wordt eerst het verschil in de afhankelijke variabele (de covariaat) tussen beide groepen op T_1 in termen van verklaarde variantie geëlimineerd. Vervolgens wordt bepaald in hoeverre de verschillen in de afhankelijke variabele op T_2 tussen beide groepen statistisch significant zijn. In tabel 17 zijn de resultaten van deze analyses vermeld. η^2 staat voor èta kwadraat of correlatie ratio (de proportie verklaarde variantie in de afhankelijke variabele als gevolg van het verschil in beide groepen). De variabele 'vervolgstatus' bestaat uit de twee categorieën 'uit huis' en 'naar huis'.

Tabel 17 Covariantie-analyse (ANCOVA) van de verschillen in de vervolgstatus 'uit huis' en 'naar huis'

	$p_{\text{covariaat}}$	$\eta^2_{\text{covariaat}}$	$p_{\text{vervolgstatus}}$	$\eta^2_{\text{vervolgst.}}$
Totale Problemen	N.S.	2%	N.S.	7%
Cohesie	.05	19%	.01	26%
Expressie	.001	43%	N.S.	<1%
Organisatie	.001	58%	N.S.	5%
Controle	N.S.	9%	N.S.	<1%
Conflicten	.01	26%	.05	20%

Uit deze tabel blijkt dat de verschillen in groepsgemiddelden op de variabelen 'Totale Problemen' en 'Controle' op T_1 van de groepen 'uit huis' en 'naar huis' (zie tabel 16) niet statistisch significant bijdragen aan de verschillen in de groepsgemiddelden op T_2 (zie onder $p_{\text{covariaat}}$). De verschillen in de groepsgemiddelden op de variabelen 'Cohesie', 'Expressie', 'Organisatie' en 'Conflicten' in de voormeting T_1 (zie tabel 16) leveren daarentegen wel een statistisch significante bijdrage ($p_{\text{covariaat}}$) aan de verschillen in groepsgemiddelden op T_2 van de groepen 'uit huis' en 'naar huis'. Wanneer de invloed van de voormeting op de nameting wordt uitgepartialiseerd (geëlimineerd), dan blijkt dat slechts de verschillen in groepsgemiddelden op de variabelen 'Cohesie' en 'Conflicten' op T_2 statistisch significant zijn (zie onder $p_{\text{vervolgst.}}$). Het effect, in termen van de proportie uniek verklaarde variantie in 'Cohesie', respectievelijk 'Conflict'

bedraagt 20%, respectievelijk 26% (zie onder $\eta^2_{\text{vervolgst.}}$). Met andere woorden, het groepslidmaatschap voorspelt de ernst van de conflicten en de mate van cohesie tussen de gezinsleden. (In de volgende deelvraag komt aan de orde in hoeverre de variabelen 'Cohesie' en 'Conflicten' een bijdrage leveren aan de voorspelling van het groepslidmaatschap.)

De conclusies die voorlopig getrokken kunnen worden, zijn:

- 1 Qua cohesie en conflicten (of samenvattend geformuleerd: de gezinsrelaties) ontwikkelen de beide groepen zich diametraal: in de groep 'uit huis' verslechteren de gezinsrelaties en in de groep 'naar huis' verbeteren de gezinsrelaties.
- 2 De ernst van de totaal problematiek van het kind is voor beide groepen niet statistisch significant verschillend.
- 3 Op grond van het geformuleerde onder punt 1 en 2 bestaat het vermoeden dat niet zozeer de ernst van de problematiek van het kind de uithuisplaatsing voorspelt maar de kwaliteit van de gezinsrelaties.

Deze voorlopige conclusies vormen het basismateriaal voor de beantwoording van de volgende deelvraag.

Welke aanvangskenmerken voorspellen een uithuisplaatsing?

Alvorens de bevindingen uit de ANCOVA-analyse uit te werken, dient de categorie 'stutplaats' onderzocht te worden. In paragraaf 2.4.1 van hoofdstuk 2 is beschreven dat van de 15 'stutplaatsen' er elf beëindigd zijn: vijf met een vrijwillig karakter (gemiddelde opnameduur 1.31 jaar) en zes met een justitieel karakter (gemiddelde opnameduur .67 jaar). Uit de korte opnameduur van de justitiële stutplaatsen kan men concluderen dat deze problematisch zijn verlopen. Omdat er totaal elf justitiële plaatsingen waren en meer dan de helft hiervan vermoedelijk problematisch is verlopen, zal de analyse niet gericht zijn op de categorie 'stutplaats' maar op de categorieën 'justitieel' en 'vrijwillig'. De onderstaande matrix (tabel 18) geeft inzicht in het verband tussen de toestand ('justitieel'/'vrijwillig') en de actiemogelijkheid (de vervolgstatus).

Tabel 18 Frequentietabel van de vervolgstatus van de dagpleegkinderen, uitgesplitst naar justitieel en vrijwillig karakter van de plaatsing ($N=35$)

Categorie	Uit huis	Thuis	Centrum	Rijdtotaal
Justitieel	5	2	1	8
Vrijwillig	4	18	5	27
Kolomtotaal	9	20	6	35

De categorie 'centrum' is hier volledigheidshalve vermeld maar blijft verder buiten de analyse door beëindiging van de dagpleegzorg door een centrum (zie hoofdstuk 2, paragraaf 2.4.1).

Uit deze tabel 18 kunnen de volgende maten berekend worden²⁶:

- het relatieve risico bedraagt 3.9, dat wil zeggen dat kinderen met een justitiële maatregel circa vier maal zo veel kans maken op een uithuisplaatsing dan kinderen zonder een justitiële maatregel;
- het attributieve risico bedraagt 0.414, dat wil zeggen dat het geschatte risico van uithuisplaatsing op grond van een maatregel 41.5% bedraagt;
- met 95% zekerheid kan beweerd worden, dat indien men geen kinderen met een justitiële maatregel tot het project zou toelaten, dit een reductie in het aantal uithuisplaatsingen geeft van tenminste 9% en ten hoogste 68% (zie Fleiss, 1981, p.77);
- de predictieve accuratesse op grond van het attribuut 'justitiële maatregel' bedraagt 71%.

De conclusie die op grond van deze analyses getrokken kan worden is dat de categorie 'justitiële maatregel' (afgekort jm) een uithuisplaatsing voorspelt en deze als dummy variabele (een variabele van nominaal meetniveau) in de analyse opgenomen moet worden om antwoord te geven op de deelvraag 'Welke aanvangskenmerken voorspellen een uithuisplaatsing?'.

In een cross-sectionele discriminantanalyse binnen T_2 blijken de volgende variabelen samen te hangen met een uithuisplaatsing: 'Justitiële maatregel' (jm), 'Cohesie' (coh) en 'Conflicten' (conf). Een additief lineaire combinatie van deze predictorvariabelen voorspellen volgens het model ' $D = -.55 + 2.09jm - .33coh + .18conf$ ' alle uithuisplaatsingen. De classificatieresultaten vindt men in de onderstaande tabel 19.

Tabel 19 Classificatietabel van de discriminantfunctie binnen T_2 voor de groep 'uit huis' (1) en 'naar huis' (2)

Actueel groepslidmaatschap			Voorspeld groepslidmaatschap	
			1	2
Uit huis ($N=7$)	1		7 (100%)	0 (0%)
Naar huis ($N=14$)	2		2 (14.3%)	12 (85.7%)

Het totaal percentage correct geclassificeerde cases bedraagt een respectabele 90.5³¹. (Voor een korte inleiding in de discriminantanalyse en de interpretatie van dergelijke matrices wordt verwezen naar eindnoot 30.) Uit de discriminantformule blijkt dat een combinatie van het attribuut 'Justitiële maatregel' en slechte gezinsrelaties ('Cohesie' en 'Conflicten') samenhangen met een uithuisplaatsing. De ernst van de problematiek van het kind is de grote afwezig,

hetgeen in de ANCOVA (zie paragraaf 5.2.2, tabel 17) reeds werd vermoed. Met andere woorden, in de onderzochte dagpleegzorggroep wordt een uithuisplaatsing niet voorspeld door kindkenmerken (Kind) maar door gezinskenmerken (Situationele context). Men kan een vergelijk maken met de onderzoeksbevindingen in de pleegzorg (zie hoofdstuk 3, paragraaf 3.3). Milner (1987) en Lawder *et al.* (1986) vonden in hun onderzoeken naar de factoren die van invloed zijn op de duur van de plaatsing, dat de gedragsproblemen van het kind hierop weinig of geen invloed hebben. De karakteristieken van de ouders (waaronder sociodemografische kenmerken) blijken in de genoemde onderzoeken daarentegen in meer of mindere mate wel bij te dragen aan de variatie in het criterium 'duur van de plaatsing'.

Wanneer de aanvangsvariabelen, die een statistisch significante invloed uitoefenen op de verschillen in groepsgegevens op T_2 ('Cohesie', 'Expressie', 'Organisatie' en 'Conflicten', zie tabel 17), aangevuld met 'Justitiële maatregel' in een prognostische discriminantanalyse als predictorvariabelen worden opgenomen, ontstaat het volgende waarschijnlijkheidsmodel³²:

$$D = -7.33 + 2.48jm + .48ex + .13conf.$$

(De gebruikte afkortingen hebben de volgende betekenissen: Jm='Justitiële maatregel', ex='Expressie', conf='Conflicten'.) De classificatieresultaten van de discriminantfunctie vindt men in tabel 20.

Tabel 20 Classificatietabel van de discriminantfunctie binnen T_1 voor de groep 'uit huis' (1) en 'naar huis' (2) op T_2

Actuele groep			Voorspeld groepsledenmaatschap	
			1	2
Uit huis ($N=9$)	1		7 (77.8%)	2 (22.2%)
Naar huis ($N=18$)	2		2 (11.1%)	16 (88.9%)

Het totaal percentage correct geclassificeerde cases bedraagt 85.2. De sensitiviteit van de discriminantfunctie (de a priori kans dat een kind als 'uit huis' wordt gediagnostiseerd, gegeven de prevalentie van de uithuisplaatsingen) bedraagt 77.8%. De predictieve accuratesse (de a posteriori kans dat een kind werkelijk uit huis geplaatst wordt, gegeven de diagnose van 'uit huis') bedraagt eveneens 77.8%^{26,30}. Stel dat het kind geen justitiële maatregel heeft (in de originele database staat 1 voor 'geen maatregel' en 2 'maatregel') en de moeder op 'Expressie' en 'Conflicten' van de GKS respectievelijk 9 en 8 scoort, dan geeft de formule de volgende uitkomst:

$$\begin{aligned} D &= -7.34 + 2.4 (1) + .48 (9) + .13 (8) \\ &= -7.34 + 2.4 + 4.32 + .91 \\ &= .37 \end{aligned}$$

De vraag is nu welk risico de diagnosticus/beslisser in zijn/haar selectiebeleid acceptabel acht dat een plaatsing toch ongunstig kan aflopen. Of, zoals in de inleiding in paragraaf 5.1 is geformuleerd: 'Weegt de mogelijke goede uitkomst van de behandeling wel op tegen het risico van een slechte afloop?'. Welke drempel wil de diagnosticus hanteren zodat zoveel mogelijk ongunstige uitkomsten gescreend worden (de ware positieven) en het aantal onterecht afgewezen gevallen (de valse positieven) zo klein mogelijk wordt gehouden (Metz, 1978).

In tabel 21 staan de proporties ware positieven (TPP) en valse positieven (FPP) met de predictieve accuratesse bij de verschillende drempel-uitkomsten van de discriminantfunctie vermeld. (Tussen haakjes zijn de frequenties gegeven.)

Tabel 21 Proporties ware positieven, valse positieven en predictieve accuratesse per discriminantfunctiesignaal

Discriminantscore	TPP (f)	FPP (f)	Pred. accur.
$D \geq .00$	78% (7)	17% (3)	70%
$D \geq .35$	78% (7)	11% (2)	78%
$D \geq .40$	67% (6)	5% (1)	87%
$D \geq .50$	67% (6)	0% (0)	100%

Stel dat de beslisser genoeg neemt met een kans dat de discriminantfunctie 75% van de uithuisplaatsingen adequaat voorspelt (de predictieve accuratesse), dan is de bijbehorende signaalwaarde volgens tabel 21 een $D \geq .35$. Dit betekent een reductie in het aantal uithuisplaatsingen van 78% (TPP). Twee van de zeven kinderen (22%) worden dan onterecht geweigerd voor dagpleegzorg. In het voorbeeld onder tabel 20 bedroeg de uitkomst .37, zodat op grond van het subjectieve criterium van de beslisser dit kind niet voor dagpleegzorg in aanmerking komt. Het omgekeerde is uiteraard ook van toepassing: wanneer $D < .35$ komt dit kind wel voor dagpleegzorg in aanmerking. Met andere woorden, de doelgroep die voor dagpleegzorg in aanmerking komt, is afhankelijk van het subjectieve risico dat de beslisser accepteert op een uithuisplaatsing.

Door de kleine omvang van de onderzoeksgroep moeten de beslissers het gegeven voorbeeld en tabel 21 met de nodige relativisering in acht nemen. Bij een grote onderzoeksgroep kan een dergelijk prescriptief beslismodel meer betrouwbaar worden geacht en als beslissingsondersteunend hulpmiddel dienen om de accurateid van het klinisch oordeel te vergroten.

Samenvattend, door het opstellen van een discriminantfunctie als prescriptief beslismodel in combinatie met een door de beslisser subjectief gekozen risicograad, kan voor elk individueel geval nagegaan worden welke kans van slagen een plaatsing in de dagpleegzorg heeft.

5.3 Wie komen in aanmerking om dagpleegouder te worden?

Deze hoofdvraag handelt over de vraag naar de onderscheidende kenmerken tussen de groepen van geschikte en ongeschikte dagpleegouders voor het dagpleegouderschap. Het dichotome criterium 'wel of geen beëindiging van de plaatsing' door de dagpleegouder lijkt een adequaat criterium te zijn om de gestelde hoofdvraag te beantwoorden. In paragraaf 4.3.2 in hoofdstuk 4 is betoogd dat de keuze van dit criterium niet zonder problemen gepaard gaat, namelijk:

- 1 een dagpleegouder kan een plaatsing beëindigen op grond van voor het dagpleegouderschap niet passende (intrinsieke) kenmerken, met als gevolg een mogelijk vertrek;
- 2 een dagpleegouder kan een plaatsing beëindigen op grond van een slechte fit tussen de dagpleegouder- en de kindkenmerken, met als gevolg een mogelijk vertrek.

In paragraaf 4.3.2 is ook aangenomen dat de subset van 1 (de dagpleegouderkenmerken) en 2 (de slechte fit) die categorie dagpleegouders vormen die ongeschikt zijn voor het dagpleegouderschap. Om de gestelde hoofdvraag op te lossen dienen (1) de kenmerken van de dagpleegouders, c.q. dagpleeggezinnen verzameld te worden en (2) deze kenmerken (aangevuld met de kindkenmerken) als predictorvariabelen in multivariate analyses opgenomen te worden met de dichotome variabelen 'Toestand' (wel of geen beëindiging) en 'Actiemogelijkheid' (wel of geen vertrek) als criteriumvariabelen.

In paragraaf 5.3.1 worden de kenmerken van de dagpleegouders gepresenteerd (het survey-gedeelte) en in paragraaf 5.3.2 wordt de hoofdvraag beantwoord (het prognostisch gedeelte).

5.3.1 Het survey-gedeelte

De volgende kenmerken van de dagpleeggezinnen zijn verzameld: sociodemografische data¹⁵, de kwaliteit van de sociale interactie en discipline¹⁶ en het gezinsfunctioneren volgens de GKS. De gegevens verkregen uit de vragenlijst 'Opvoedingsinstelling'¹⁸ komen in paragraaf 5.3.2 ter sprake.

In deze subparagraaf worden de volgende twee deelvragen behandeld.

- 1 Wat zijn de kenmerken van de dagpleegouders?
- 2 Wat is de positie van de dagpleegouders ten opzichte van andere groepen?

Wat zijn de kenmerken van de dagpleegouders?

Van de 31 dagpleegouders, die een dagpleegkind hebben (gehad), is 13% een één-oudergezin. De dagpleegouders zijn overwegend tussen de 35 en 44 jaar oud (tabel 22 in de bijlage) en 85% van de dagpleegouders heeft drie of meer eigen kinderen (tabel 7 in de bijlage). Het opleidingsniveau van de dagpleegvaders en -moeders is hoog: van de dagpleegvaders volgde 82% een opleiding op het

niveau van middelbaar en hoger beroepsonderwijs, voor de dagpleegmoeders bedraagt dit percentage 67 (zie tabel 23 in de bijlage). Met dit opleidingsniveau correspondeert het uitgeoefende beroep: 61% van de dagpleegvaders en 55% van de dagpleegmoeders doet of deed werk op het niveau van kleine zelfstandige en hoger (zie tabel 23 in de bijlage). Op grond van het opleidings- en beroepsniveau kan de SES als middelbaar tot hoog worden getypeerd. Van de 22 dagpleegmoeders heeft 43% een opleiding gehad in de sociale sector (verplegende en verzorgende beroepen, jeugdhulpverlening, onderwijs). Iets meer dan de helft van de dagpleegmoeders (52%) beweert te maken hebben gehad met kinderen die emotionele- en/of gedragsproblemen vertoonden.

De redenen om zich als dagpleegouder aan te melden, zijn als volgt samengevat:

- algemene interesse in kinderen (20%);
- altruïsme en sociaal besef (40%);
- uitbreiding van het gezin (17%);
- invulling van de tijd (23%).

Junger-Tas (1980) behandelt in haar overzichtsstudie een aantal onderzoeken op het gebied van de pleegzorg om tot een samenvattend overzicht van pleegouderkenmerken te komen die predictief kunnen zijn met betrekking tot het succes van een plaatsing. ('Succes' van een plaatsing wordt over het algemeen in deze onderzoeken opgevat als 'het niet beëindigen van een plaatsing door een pleegouder'.) In de door haar behandelde onderzoeken wordt 'algemene belangstelling voor kinderen' in verband gebracht met succes en 'altruïsme' met mislukking van de plaatsing. Ook zouden oudere pleegmoeders minder snel geneigd zijn een plaatsing te beëindigen dan hun jongere collega's. Dando en Minty (1987) komen tot andere bevindingen. In hun onderzoek blijken volgens de begeleidende maatschappelijk werkers de altruïstische moeders uitstekende pleegmoeders te zijn en de jongere pleegmoeders beter te functioneren dan de oudere pleegmoeders.

Het lijkt verstandig om bevindingen uit univariate analyses te relativeren. In hoofdstuk 3 paragraaf 3.2 is geconcludeerd dat de uitkomsten sterk afhankelijk kunnen zijn van het al of niet gemeten zijn van andere variabelen. Bijvoorbeeld de groep jongere pleegmoeders kunnen meer begeleiding krijgen, de achtergrondkenmerken van het pleegkind kunnen gunstiger zijn in vergelijking met de groep kinderen die bij de oudere pleegmoeders zijn geplaatst of de plaatsingen kunnen toevallig bij de jongere pleegmoeders beter fitten dan bij de oudere pleegmoeders. Met andere woorden, de leeftijd van de pleegmoeders in de onderzochte groep kan toevallig gerelateerd zijn aan één (of meerdere) ander(e) kenmerken van de plaatsing. Wanneer de hoeveelheid begeleiding gerelateerd is aan het succes van de plaatsing en de jongere pleegmoeders meer begeleiding krijgen, dan zal men een verband vinden tussen de leeftijd van de pleegmoeders en 'succes'. Wanneer er niet op storende interferentie-variabelen gecontroleerd wordt (in een experimenteel, c.q. quasi-experimenteel design of

door middel van regressie-methoden), is het mogelijk dat univariate onderzoeken tegenstrijdige bevindingen opleveren. Het lijkt derhalve verstandig om de conclusies uit univariate analyses van gegevens verzameld in veldonderzoeken te voorzien van methodologische relativeringen. Met betrekking tot de opgegeven motivatie van de dagpleegouders wordt om deze reden nagelaten hiervan een interpretatie te geven in de zin van het selectie criterium: geschikt of ongeschikt voor het dagpleegouderschap.

De kwaliteit van de sociale interactie¹⁶ tussen de dagpleegmoeders en de eigen kinderen is door de uitvoerders gemiddeld als zeer goed beoordeeld. Van de 31 dagpleegmoeders scoort 74% excellent, 3% scoort goed, 16% minimaal en 7% onvoldoende. De sfeer is ontspannen, de dagpleegmoeders en de (eigen) kinderen tonen respect voor elkaar en fysiek contact wordt voornamelijk voor affectie gebruikt. De kwaliteit van de discipline is gemiddeld genomen ook zeer goed: 71% scoort excellent, 6% goed, 16% minimaal en 7% onvoldoende. De dagpleegmoeders bedenken alternatieven voor fysieke straf, anticiperen op problemen voordat deze escaleren en bij goed gedrag worden de (eigen) kinderen geprezen. Bij het stellen van regels wordt rekening gehouden met de leeftijd en het begripsvermogen van het kind en wanneer er moeilijkheden zijn, wordt met het betreffende kind een gesprek aangegaan. Zowel beloningen als straffen worden afgemaakt. Kortom, het opvoedersgedrag van de dagpleegmoeders is responsief, consistent en inductief (rekening houden met het kind bij het stellen van regels). Concluderend: qua kwaliteit van sociale interactie en discipline heeft het project een overmaat aan goede tot excellente dagpleeggezinnen (mogelijk als gevolg van de selectieprocedure).

Wat is de positie van de dagpleegouders ten opzichte van andere groepen?

Het gezinsfunctioneren van de dagpleeggezinnen is volgens de GKS vastgesteld. Jansma (1987) heeft de GKS niet alleen genormeerd naar Boddaertgezinnen maar ook naar gezinnen zonder opvoedingsproblemen met een laag opleidingsniveau en gezinnen zonder opvoedingsproblemen met een hoog opleidingsniveau. De verkregen ruwe somscores op de negen categorieën van de GKS (ingevuld door de dagpleegmoeders) zijn door middel van de transformatietabellen van Jansma (ibid.) omgezet in standaardscores, zodat het gezinsfunctioneren gecontroleerd is op het opleidingsniveau van de dagpleegmoeder. In tabel 25 in de bijlage vindt men de scores op de negen categorieën van de GKS. Uit deze tabel blijkt dat op negen aspecten van het gezinsfunctioneren de dagpleeggezinnen zich gemiddeld statistisch significant positief onderscheiden van het gemiddelde Nederlandse gezin. De persoonlijke relaties tussen de gezinsleden (de samenhang en het aantal conflicten tussen de gezinsleden) zijn beter evenals de gevoelscommunicatie ('Expressie'). Er bestaat een hoge mate van overeenstemming met betrekking tot de gezinsregels en de controle op deze overeengekomen procedures. De normen en waarden worden in de dagpleeggezinnen sterker benadrukt en de gezinsleden ondernemen meer recreatieve activiteiten. De

dagpleeggezinnen hebben ook meer belangstelling voor maatschappelijke gebeurtenissen. Alleen op 'Prestatiegerichtheid' scoren de dagpleeggezinnen statistisch significant lager. Samenvattend, het gezinsfunctioneren van de dagpleeggezinnen volgens de GKS, waarbij gecontroleerd is op de SES, is op nagenoeg alle aspecten beter dan van het gemiddelde Nederlandse gezin.

5.3.2 Het prognostisch gedeelte

In deze subparagraaf wordt getracht om met behulp van de verzamelde surveygegevens de volgende drie deelvragen op te lossen.

- 1 Wat zijn de (voorspellende) kenmerken van de dagpleegouders die uit het project vertrekken?
- 2 Wat zijn de (voorspellende) kenmerken van de plaatsingen die door dagpleegouders beëindigd worden?
- 3 In welke mate bestaat er samenhang tussen de beëindiging van een plaatsing door een dagpleegouder en de kenmerken van de dagpleegouder en wat is de kans hierop?

Wat zijn de (voorspellende) kenmerken van de dagpleegouders die uit het project vertrekken?

Van de 31 dagpleegouders die gedurende de looptijd van het onderzoek één of meerdere dagpleegkinderen hebben gehad, zijn 10 dagpleegouders uit het project vertrokken: vijf dagpleegouders door aanvaarding van werk of verhuizing en vijf dagpleegouders door problemen met de dagpleegkinderen en/of ouders (zie hoofdstuk 2, paragraaf 2.4.2). Uit de praktijkbevindingen van de uitvoerders en een globale bestudering van het onderzoeksmateriaal blijkt het vertrek van de dagpleegouders door problemen met de dagpleegkinderen en/of de ouders vermoedelijk met dagpleegouderkenmerken samen te hangen. Wanneer als niveaus van de afhankelijke variabele (of consequent) de groepen 'Uitval door problemen', 'Blijvend' en 'Uitval door verhuizing' worden genomen en als onafhankelijke variabele (of antecedent) 'Kwaliteit van de discipline', dan ontstaat de volgende contingentietabel (26).

Tabel 26 Contingentietabel met als antecedent de kwaliteit van de discipline en als consequent de mutaties in het dagpleegouderbestand

Categorie	Uitval door problemen	Blijvend	Uitval door verhuizing	Rijttotaal
Slecht	4	1	1	6
Goed	1	20	4	25
Kolomtotaal	5	21	5	31

De dagpleegouders die een minimale en onvoldoende kwaliteit van discipline hebben, zijn tot de categorie 'slecht' samengetrokken. De dagpleegouders met een goede tot excellente kwaliteit van discipline zijn tot de categorie 'goed' gecondenseerd. Wanneer de categorie 'Uitval door verhuizing' buiten de analyse wordt gehouden, kunnen uit tabel 26 de volgende maten berekend worden²⁶:

- het relatieve risico bedraagt 17, dat wil zeggen dat dagpleegouders met een slechte kwaliteit van discipline 17 maal zoveel kans maken op vertrek uit het project dan dagpleegouders met een goede kwaliteit van discipline;
- het attributieve risico bedraagt .75, hetgeen betekent dat het geschatte risico 75% bedraagt dat dagpleegouders met een slechte kwaliteit van discipline uitvallen;
- met 95% zekerheid kan beweerd worden, dat indien men geen dagpleegouders met een slechte kwaliteit van discipline tot het project zou toelaten, dit een reductie van de uitval geeft met tenminste 43% en ten hoogste 95% (zie Fleiss, 1981, p.77);
- de predictieve accuratesse op grond van 'Slechte kwaliteit van discipline' 80% bedraagt;
- de sensitiviteit (het percentage correct geclassificeerde uitvallers) van de screeningstest 'Kwaliteit van de discipline' bedraagt 80%, de specificiteit (het percentage correct geclassificeerde blijvers) 95.4% en de predictieve waarde (of efficiëntie) 92.3%.

Concluderend lijkt de kwaliteit van de discipline van de dagpleegouder een goede predictor te vormen om de uitval of het vertrek van dagpleegouder te voorspellen. Andere predictorvariabelen als 'Opleidingsniveau' van de dagpleegmoeder, 'Tolerantie' (de gevonden factor uit de vragenlijst 'Opvoedingsinstelling') en dergelijke blijken niet bij te dragen aan de variatie in het criterium. (Het item 'Kwaliteit van de discipline' is een half jaar na aanvang van de plaatsing door de uitvoerders gescoord. Om de dagpleegouder tijdens het selectieproces te screenen op de kwaliteit van de discipline lijkt het wenselijk om een rating scale te construeren die door de dagpleegouder beantwoord kan worden.)

Wat zijn de (voorspellende) kenmerken van de plaatsingen die door dagpleegouders beëindigd worden?

In paragraaf 4.3.2 van hoofdstuk 4 is aangenomen dat een plaatsing die door de dagpleegouder beëindigd wordt waarschijnlijk samenhangt met een verkeerde matching. Met andere woorden, de fit tussen de kenmerken van de dagpleegouder, c.q. het dagpleeggezin en de kenmerken van het dagpleegkind is niet goed.

In tabel 2 in de bijlage staan de redenen en de initiatiefnemers van de beëindigde plaatsingen vermeld. De dagpleegouders hebben om de volgende redenen plaatsingen beëindigd:

- 'problemen met de eigen kinderen', dat wil zeggen dat er moeilijkheden ontstonden tussen het dagpleegkind en de eigen kinderen;

- 'geen grip op de situatie'. Naar de mening van deze dagpleegouders kwamen de ouders weinig of geen afspraken na, zodat er weinig vooruitgang was van het kind in zowel de thuissituatie als bij de dagpleegouders. De dagpleegouders voelden zich een filantropische instelling of een veredelde kinderoppas en waren vaak geïrriteerd over de houding van deze ouders.
- 'verhuizing' van de dagpleegouders. Deze plaatsingen zijn door aanvaarding van werk in een andere streek beëindigd zonder dat de twee hiervoor genoemde categorieën mede van toepassing waren.

De categorieën 'problemen met de eigen kinderen' en 'geen grip op de situatie' zijn tot de categorie 'beëindigd door dagpleegouders' samengetrokken omdat de dagpleegouders problemen met de plaatsing ervaarden. De overige categorieën genoemd in tabel 2, inclusief 'verhuizing van de dagpleegouders' zijn tot de categorie 'niet-beëindigd door dagpleegouders' samengesteld omdat de dagpleegouders geen problemen ondervonden met hun dagpleegkinderen en/of de ouders.

Uit de interviews met de dagpleegouders bleek dat van de dagpleegouders die de plaatsing op hun initiatief hadden beëindigd, 'diefstal' een paar maal onder andere als reden werd opgegeven.

Om te bepalen in welke mate een combinatie van kenmerken van de dagpleegouder, c.q. het dagpleeggezin en de kenmerken van het dagpleegkind al of geen beëindiging van een plaatsing voorspelt, zijn in een discriminantanalyse de volgende predictorvariabelen opgenomen: 'Aantal kinderen in het dagpleeggezin', 'Houding van één van de eigen kinderen naar het dagpleegkind'²⁰, 'Tolerantie'¹⁸, 'Kwaliteit van de sociale interactie', 'Kwaliteit van de discipline' en 'Delinquentie' volgens de CBCL 4-18 ingevuld door de dagpleegmoeders. (De uitkomsten van de CBCL 4-18 ingevuld door de dagpleegmoeders vindt men in tabel 27 in de bijlage). Als dichotome criteriumvariabele geldt 'wel, c.q. geen beëindiging van de plaatsing door de dagpleegouders'. De resultaten van de discriminantanalyse vindt men in tabel 28.

Tabel 28 Classificatietabel van de voorspelde groepsindeling 'wel of geen beëindiging van de plaatsing' door dagpleegouders op grond van de discriminantfunctie

Feitelijk groepslidmaatschap			Voorspeld groepslidmaatschap	
			1	2
Beëindigd	(N=6)	1	6 (100%)	0 (0%)
Niet beëindigd	(N=22)	2	3 (13.6%)	19 (86.4%)

Alle zes door de dagpleegouders beëindigde plaatsingen worden verklaard door een model bestaande uit een kenmerk van het kind ('Delinquentie') en een

kenmerk van de dagpleegouder ('Tolerantie' van de dagpleegmoeder)³³. Deze resultaten geven aanleiding tot een bevestiging van de a priori aanname dat de beëindiging van een plaatsing door een dagpleegouder equivalent is met een verkeerde matching. Twee zaken zijn hierbij het vermelden waard:

- 1 de 'Kwaliteit van discipline' levert geen bijdrage aan de variantie in het criterium;
- 2 de houding van de eigen kinderen naar de dagpleegkinderen levert geen bijdrage aan de variantie in het criterium ondanks de opgave van de dagpleegmoeders dat een negatieve houding mede een reden vormde voor beëindiging³⁴.

Om voorafgaande aan de plaatsing een indicatie te kunnen geven of een dagpleegouder de plaatsing al of niet zal beëindigen, is een prognostische discriminantanalyse uitgevoerd. Als criteriumvariabele is 'wel of geen beëindiging van de plaatsing' door de dagpleegouder genomen en als predictorvariabelen 'Aantal kinderen in het dagpleeggezin', 'Kwaliteit van de sociale interactie in het dagpleeggezin', 'Kwaliteit van de discipline in het dagpleeggezin', 'Opleiding van de dagpleegmoeder', 'Tolerantie' en 'Maatschappelijke moeilijkheden van het dagpleegkind' volgens de COM (ingevuld door de uitvoerder). Deze analyse geeft het volgende prescriptieve beslismodel³⁵.

$$D = -3.01 + .64ZMK + .63kind + .39opl$$

De betekenis van de afkortingen van de variabelen in het model is als volgt: ZMK='Maatschappelijke moeilijkheden van het dagpleegkind' (op de COM), kind='Aantal kinderen in het dagpleeggezin' en opl='Opleiding van de dagpleegmoeder'. De classificatieresultaten van de discriminantfunctie vindt men in tabel 29.

Tabel 29 Classificatieresultaten van het voorspelde groepsleidmaatschap op grond van de discriminantfunctie

Feitelijke groep			Voorspeld groepsleidmaatschap	
			1	2
Beëindigd	(N=8)	1	6 (75.0%)	2 (25.0%)
Niet beëindigd	(N=19)	2	3 (12.5%)	16 (87.5%)

De efficiëntie van het model (het totale aantal correct geclassificeerde cases) bedraagt 81.5%. De sensitiviteit van de discriminantfunctie bedraagt 75% en de predictieve accuratesse 66.7%.

De diagnosticus ziet zich vervolgens geplaatst voor de vraag hoe hij de kans op een beëindiging van de plaatsing door de dagpleegouder zo klein mogelijk dient te houden. In dit geval dient naar een optimum gezocht te worden tussen het percentage plaatsingen dat volgens de formule werkelijk beëindigd is door de

dagpleegouders (TPP) en het percentage plaatsingen dat volgens de formule beëindigd wordt maar in werkelijkheid niet beëindigd is door de dagpleegouders (FPP). In tabel 30 zijn de proporties ware positieven (TPP), de proporties valse positieven (FPP) en de predictieve accuratesse gegeven voor zes uitkomsten van de discriminantfunctie.

Tabel 30 Proporties ware positieven, valse positieven en predictieve accuratesse per discriminantscoresignaal

Discriminantscore	TPP (f)	FPP (f)	Pred. accur.
$D \geq -.60$	37% (7)	11% (1)	88%
$D \geq .00$	55% (6)	13% (2)	75%
$D \geq .25$	67% (6)	11% (2)	75%
$D \geq .50$	63% (5)	11% (2)	71%
$D \geq .75$	83% (5)	14% (3)	63%

Het optimum ligt bij de drempelwaarde van $D \geq .25$: 67% van de door de dagpleegouders beëindigde plaatsingen wordt gedetecteerd en het verlies is tot een minimum beperkt, namelijk 11%. De predictieve accuratesse van de formule bedraagt in dit geval 75% (de kans dat op grond van een $D \geq .25$ de plaatsing in de toekomst door een dagpleegouder beëindigd gaat worden).

Na de beantwoording van de gestelde deelvraag 'Wat zijn de (voorspelende) kenmerken van de plaatsingen die door dagpleegouders beëindigd worden, zijn de volgende voorzichtige conclusie te trekken.

- 1 De beëindiging van een plaatsing door een dagpleegouder wordt verklaard door een constellatie van kind- en dagpleegouderkenmerken (de ernst van de maatschappelijke moeilijkheden van het kind, het aantal eigen kinderen van de dagpleegouder en het opleidingsniveau van de dagpleegmoeder). Hiermee wordt de assumptie dat 'beëindiging van een plaatsing door een dagpleegouder equivalent is aan een verkeerde matching' ondersteund.
- 2 Onder het voorbehoud dat de discriminantoplossing gekruisvalideerd dient te worden, lijkt het mogelijk het rendement van de hulpvariant dagpleegzorg te verhogen door gebruik te maken van een prescriptief beslismodel.

In welke mate bestaat er samenhang tussen de beëindiging van een plaatsing door een dagpleegouder en de kenmerken van een dagpleegouder en wat is de kans hierop?

Om deze deelvraag te beantwoorden, zijn de dichotome criteria 'wel, c.q. geen beëindiging van de plaatsing door de dagpleegouder' en 'slechte, c.q. goede kwaliteit van de discipline van de dagpleegouder' in een kruistabel gekoppeld. De categorieën 'verhuizing van de dagpleegouder' en 'beëindigd door het centrum' zijn buiten de analyse gehouden. De uitkomsten staan in tabel 31 vermeld.

Tabel 31 Frequentietabel met als antecedent de kwaliteit van de discipline en als consequent de beëindiging van de plaatsing

Categorie	Beëindigd door dagpl.	Niet-beëindigd door dagpl.	Rijtotaal
Slechte discipline	4	2	6
Goede discipline	4	15	19
Kolomtotaal	8	17	25

Uit Fisher-exact toets blijkt dat de categorieën van elkaar afhankelijk zijn ($\chi^2=4,36$, $df=1$, $p<.05$). De sensitiviteit bedraagt 50%, dit wil zeggen dat dagpleegouders met een slechte kwaliteit van discipline evenveel plaatsingen beëindigen als dagpleegouders met een goede kwaliteit van discipline. Het relatieve risico bedraagt 2.4, dat wil zeggen dat dagpleegouders met een slechte kwaliteit van discipline 2.4 maal kans maken op het beëindigen van een plaatsing dan dagpleegouders met een goede kwaliteit van discipline. Tenslotte kan met 95% zekerheid beweerd worden, dat indien men geen dagpleegouders met een slechte kwaliteit van discipline tot het project zou toelaten, dit een reductie in het aantal beëindigde plaatsingen door dagpleegouders geeft van tenminste 17% en ten hoogste 63%.

Samenvattend zijn de volgende bevindingen te constateren.

- 1 Dagpleegouders met een slechte kwaliteit van discipline maken meer kans op het beëindigen van een plaatsing dan dagpleegouders met een goede kwaliteit van discipline.
- 2 Dagpleegouders met een slechte kwaliteit van discipline maken meer kans op vertrek dan dagpleegouders met een goede kwaliteit van discipline (zie tabel 26).

De conclusie die uit deze twee bevindingen getrokken kan worden, is dat dagpleegouders met een slechte kwaliteit van discipline zeer waarschijnlijk ongeschikte dagpleegouders zijn. (Deze conclusie is voorzichtig gesteld vanwege de kleine aantallen in de cellen van de matrix.)

5.4 Welke methodiek(en) wordt of worden gebruikt bij de begeleiding van kinderen, ouders en dagpleegouders?

Bij de start van het project was er geen uitgewerkte en gedetailleerde methodiek voor dagpleegzorg voorhanden. Het uitgangspunt van de te ontwikkelen methodiek voor dagpleegzorg is de methodiek van het Boddaertcentrum die op grond van de praktijkervaringen aangepast wordt voor dagpleegzorg. Om de aanpassingen van de dagpleegzorg te stroomlijnen en te implementeren hebben de directeuren van de respectievelijke Boddaertcentra een werkgroep, bestaande uit uitvoerders en werkbegeleiders van de Boddaertcentra, geformeerd. Door het uitwisselen van praktijkervaringen en ideeën in deze werkgroep zijn gedurende de looptijd van het project veranderingen ingevoerd om de Boddaertmethodiek beter te laten aansluiten bij dagpleegzorg. In deze paragraaf wordt niet het proces van de geleidelijke aanpassingen beschreven maar de uiteindelijke neerslag van de ingevoerde veranderingen.

De hoofdvraag 'Welke methodiek(en) wordt of worden gebruikt bij de begeleiding van kinderen, ouders en dagpleegouders?' is uitgesplitst in drie deelvragen, die in de volgende subparagrafen worden behandeld.

Wat zijn de kenmerken van de begeleiding door de dagpleegouder van het dagpleegkind?

Wat zijn de kenmerken van de begeleiding door de uitvoerder van de ouder en dagpleegouder?

Speelt de communicatie tussen de ouder en de dagpleegouder een rol van betekenis?

Wat zijn de kenmerken van de begeleiding door de dagpleegouder van het dagpleegkind?

Om de begeleiding van de dagpleegkinderen door de dagpleegouders te beschrijven, zijn vier instrumenten gebruikt, namelijk het interview, de vragenlijst 'Probleem-management'²², de vragenlijst 'Bewerkelijkheid van het dagpleegkind'²¹ en de vragenlijst 'Invloed van de eigen kinderen'³⁸. Uit het ongestructureerde deel van het interview met de dagpleegouders is de volgende beschrijving van het verblijf gedurende een dagdeel van het dagpleegkind in het dagpleeggezin samengesteld.

De dagpleegkinderen zijn tussen de 10 en 23 uur per week in de dagpleeggezinnen aanwezig (inclusief de vrije woensdagmiddag). In vergelijking met de jongere dagpleegkinderen verblijven de oudere dagpleegkinderen minder in het dagpleeggezin door hun bezoek aan sportverenigingen en clubs. Vanuit school gaan de dagpleegkinderen direct per fiets, per taxi of per (school)bus naar hun dagpleeggezinnen. Na aankomst in een dagpleeggezin wordt er met de eigen kinderen van de dagpleegouder (en met de dagpleegouder zelf) thee gedronken. In dit samenzijn wordt ieder kind in de gelegenheid gesteld (of

gevraagd) van zijn of haar belevenissen die dag iets te vertellen. Veelal moeten de meer gesloten dagpleegkinderen gestimuleerd worden om hun verhaal te doen en de agressieve kinderen afgeremd worden om bijvoorbeeld niet in de rede te vallen of ongevraagd koekjes te pakken. De oudere dagpleegkinderen worden na de thee aan hun huiswerk gezet en (soms) gecontroleerd wanneer het af is. De jonge dagpleegkinderen gaan na de theetijd spelen met de eigen kinderen of met de kinderen uit de buurt. De meer gesloten dagpleegkinderen moeten hiertoe aangespoord worden terwijl de agressieve dagpleegkinderen, wanneer ze op straat zijn, tussentijds gecontroleerd worden op hun activiteiten. Wanneer er rumoer van de straat opklinkt, weet de dagpleegouder hoe de vork in de steel zit. Vaak wordt het dagpleegkind dan binnengeroepen en wordt het gedrag besproken. Wanneer de kinderen niet buiten zijn, wordt er een gezelschapsspelletje gedaan of moet het kind zichzelf even vermaken met bijvoorbeeld kleien, tekenen of schilderen. Met uitzondering van de woensdagmiddag en in de vakantieperioden kan de dagpleegouder vaak geen langdurige aandacht aan het dagpleegkind geven omdat het avondeten klaargemaakt moet worden. Soms helpen de dagpleegkinderen met de voorbereiding van de maaltijd, zoals aardappels schillen of de tafel dekken. (De kinderen, die problemen hebben met de omgeving, zullen zich vaak aan deze karweitjes proberen te onttrekken).

Tijdens het avondeten hebben de dagpleegkinderen de mogelijkheid te leren hoe te kunnen functioneren in groepsverband, waarbij de eigen kinderen van de dagpleegouder een direct aanschouwelijk model kunnen vormen. De teruggetrokken kinderen kunnen bijvoorbeeld de ervaring opdoen hoe en waarover ze moeten communiceren. De drukke kinderen kunnen bijvoorbeeld leren dat ze niet zomaar van tafel af mogen rennen, plots ergens doorheen gaan tetteren, niet met volle mond praten, smakken, een grote hoeveelheid eten opscheppen en andere fatsoensregels mogen overtreden. Na het avondeten volgt de verplichte afruim- en afwasbeurt, waarna de dagpleegkinderen nog even de gelegenheid hebben om TV te kijken of een spelletje te doen. Voordat ze tussen zeven uur en half acht vertrekken moeten zij de gemaakte rommel opruimen. Op de woensdagmiddag of in de vakantieperioden kan de dagpleegouder wat extra's met het dagpleegkind doen, zoals naar de bibliotheek gaan, zwemmen, fietsen, naar de dierentuin of op familiebezoek. Enkele dagpleegkinderen gaan met de dagpleegouders een paar dagen naar de camping.

Een bijzonder punt voor de dagpleegouders vormt de hygiëne. Sommige dagpleegkinderen hebben een morsig voorkomen: ongekamde haren, vuil onder de nagels, ongepoetste tanden, vuile en slobberige kleding. De dagpleegouders wijten de problematische omgang met leeftijdsgenoten voor een deel hieraan. Omdat een deel van de dagpleegkinderen er niet schoon uitziet, zouden ze hierom verstoten worden. De dagpleegouders besteden aan de uiterlijke verzorging derhalve veel aandacht en zullen met de uitspraak "Orthopedagogiek begint bij schoon ondergoed" (Ter Horst, 1994) helemaal instemmen. (Uiteraard ligt hier conflictstof met de ouder.)

Uit deze beschrijving kan geconcludeerd worden dat de dagpleegkinderen gewoon gevoegd worden in de dagpleeggezinnen om daar de dagelijkse omgangsvormen te ervaren en zich hieraan te kunnen vormen.

In drie dagpleeggezinnen kregen de geplaatste dagpleegkinderen de activiteiten programmatisch aangeboden. In twee dagpleeggezinnen was dit mogelijk doordat de eigen kinderen uit huis waren of studierend. In het derde gezin bleek de programmering na verloop van tijd niet meer uitvoerbaar. In zijn algemeenheid kan men concluderen dat de dagpleeggezinnen zich moeilijk lenen voor een programmatische aanpak.

Volgens de dagpleegouders doen zij niets bijzonders met hun dagpleegkinderen en krijgen zij dezelfde aanpak als hun eigen kinderen. Anders geformuleerd: de opvoedingsmiddelen verschillen niet van die van de gewone opvoeding. Uit de statistische analyse van de verzamelde gegevens op de vragenlijst 'Bewerkelijkheid van het dagpleegkind' met de gefactoranalyseerde componenten 'Orde en netheid', 'Persoonlijke ontwikkeling' en 'Sociale ontwikkeling' blijkt dat de groep dagpleegkinderen meer gestimuleerd (bewerkelijkheid) moet worden dan hun leeftijdsgenoten³⁶. Met orde en netheid (of civilisatie) wordt bedoeld dat de dagpleegkinderen door de dagpleegouders meer gestimuleerd moeten worden in de netheid van hun tafelmanieren en hun eetgewoonten, het verrichten van huishoudelijke karweitjes, het opruimen van gemaakte rommel en dergelijke. Met name de agressieve kinderen (of algemeen gesproken kinderen met externaliserend gedrag) moeten op de bovengenoemde zaken aangesproken worden. De dimensie 'Persoonlijke ontwikkeling' bevat onder andere de volgende items: het 'stimuleren van de uiterlijke verzorging van het dagpleegkind' (door de dagpleegouder), het 'uitleggen van de oorzaak-gevolg relaties', het 'doorvragen' door de dagpleegouder en het 'aanmoedigen van het dagpleegkind om informeel (bijvoorbeeld tijdens de afwas) te praten over allerlei dagelijkse gebeurtenissen'. Met name bij teruggetrokken (en in iets mindere mate bij delinquente) kinderen reageren de dagpleegouders met deze opvoedersacties³⁶. Daarentegen worden de dagpleegkinderen met sociale problemen, aandachtsproblemen, delinquente- en agressieve problemen door de dagpleegouders meer geleid in hun sociale ontwikkeling. Dit wil zeggen dat de dagpleegouder een oogje in het zeil houdt in de omgang van het dagpleegkind met leeftijdsgenoten, de tijd voor het dagpleegkind structureert door het aanbieden van activiteiten, het dagpleegkind stimuleert in het aangaan van contacten met andere kinderen uit de buurt, het dagpleegkind afremt in bemoeizucht en de dagpleegouder er veel op moet wijzen dat bijvoorbeeld aanwezig snoepgoed niet zo maar voor het grijpen ligt. In het algemeen mag men stellen dat bij externaliserend gedrag van het dagpleegkind de orde/netheid en de sociale ontwikkeling wordt gestimuleerd en bij internaliserend gedrag de persoonlijke ontwikkeling³⁶. Concluderend, de opvoeding is dan wel gewoon maar duidelijk geaccentueerd, waarbij met specifiek opvoedersgedrag op bepaalde problemen van het kind wordt gereageerd. Naar Kok (1973) kan men de specifieke opvoedersacties

binnen de specifieke leefwereld van het dagpleeggezin (als eerstegraadsstrategie) typeren als een derdegraadsstrategie, dat wil zeggen dat de eerstegraadsstrategie aan het individu van het dagpleegkind wordt aangepast.

Uit de vragenlijst 'Probleem-management', beantwoord door de dagpleegmoeders, blijkt dat agressief en teruggetrokken gedrag van de dagpleegkinderen met betrekking tot hun prevalentie in de dagpleeggezinnen als voornaamste probleem door de dagpleegmoeders wordt opgegeven (zie tabel 32 in de bijlage). Wanneer afgezien wordt van het soort opgegeven probleemgedrag van het dagpleegkind, blijkt dat de meerderheid van de dagpleegmoeders (71%) naar hun mening de problemen afhandelt door het dagpleegkind te waarschuwen, gewenst gedrag van het dagpleegkind te stimuleren of te bespreken (zie tabel 34 in de bijlage). Met 'Waarschuwen' wordt bedoeld dat de dagpleegmoeder 'aanwijzingen' geeft om het gedrag niet te laten plaatsvinden (door bijvoorbeeld de situatie te structureren) of door kortdurende aandacht aan het dagpleegkind te geven waarna het kind andere bezigheden moet opzoeken. (De dagpleegmoeder anticipeert op kleine problemen voordat deze escaleren). 'Stimuleren van gewenst gedrag' betekent bijvoorbeeld dat de dagpleegmoeder het ongewenste gedrag van het dagpleegkind laat overdoen op een gewenste manier (zodat het dagpleegkind meer gewenst gedrag gaat vertonen). Met 'Bespreken' wordt bedoeld dat de dagpleegmoeder het (emotionele- of gedrags)probleem van het dagpleegkind bespreekt en aan het dagpleegkind instructies geeft. Uit tabel 32 (in de bijlage) mag men concluderen dat de groep dagpleegmoeders kwalitatief betere gedragsresponsen geeft op probleemstimuli van de dagpleegkinderen dan de groep moeders³⁷.

Tenslotte wordt aan de invloed van de eigen kinderen op een dagpleegkind aandacht besteed omdat veel dagpleegmoeders van mening zijn dat de plaatsing voor een belangrijk deel gedragen wordt door hun eigen kinderen. Immers op hun eigen kinderen zal impliciet een appèl worden gedaan om met het dagpleegkind te spelen, om speelgoed te delen, om samen boodschappen te doen, om een andere gedragsstijl te tolereren en dergelijke. In de praktijk blijkt dat het dagpleegkinderen vaak met één van de eigen kinderen optrekken (bij voorkeur met jongere kinderen)³⁸. In het algemeen blijken de dagpleegkinderen matig naar de eigen kinderen te luisteren en is de corrigerende invloed van de eigen kinderen eveneens matig. De invloed van de eigen kinderen is niet belangrijker dan die van de dagpleegmoeders, al zijn de dagpleegmoeders van mening dat de vorderingen van het dagpleegkind in belangrijke mate toegeschreven kunnen worden aan de invloed van de eigen kinderen. Over het algemeen is deze beïnvloeding eenzijdig, namelijk die van de eigen kinderen naar het dagpleegkind en nemen de eigen kinderen nauwelijks het probleemgedrag van het dagpleegkind over. Samenvattend blijken de eigen kinderen volgens de dagpleegmoeders invloed uit te oefenen op het dagpleegkind. (Deze invloed is geen vorm van intentionele beïnvloeding daar de eigen kinderen opvoedingsfactoren zijn en geen opvoedingsmiddelen.)

Wat zijn de kenmerken van de begeleiding door de uitvoerders van de ouders en dagpleegouders?

Aan de begeleiding door de uitvoerders kunnen vier aspecten onderscheiden worden: de (persoonsgebonden) stijl, de techniek, de inhoud en de frequentie van de begeleiding. De laatste drie genoemde aspecten kunnen verschillend zijn voor de groep ouders en dagpleegouders. Alvorens de deelvraag 'Wat zijn de kenmerken van de begeleiding door de uitvoerders van de ouders en dagpleegouders?' te beantwoorden, wordt een beschrijving gegeven van de methodiek op instellingsniveau als context van de individuele begeleiding. Deze beschrijving is uitgesplitst naar de groep ouders en dagpleegouders.

In de beantwoording van de deelvraag worden de volgende onderdelen onderscheiden.

- A. De beschrijving van de methodiek op instellingsniveau
 - A.1 De ouders
 - A.2 De dagpleegouders
- B. De beschrijving van de methodiek op micro-niveau
 - B.1 De stijl en de techniek van de begeleiding, uitgesplitst naar ouders en dagpleegouders
 - B.2 De inhoud van de begeleiding, uitgesplitst naar ouders en dagpleegouders.
 - B.3 De frequentie van de begeleiding, uitgesplitst naar ouders en dagpleegouders

A. De beschrijving van de methodiek op instellingsniveau

A.1 De ouders

De individuele begeleiding

De uitvoerders van dagpleegzorg hebben bijna allen de Sociale Academie richting Maatschappelijk Werk gevolgd, in sommige gevallen aangevuld met de Voortgezette Opleiding (differentiatie Gezinsbehandeling). De inhoud van de begeleiding wordt sterk bepaald door de inhoud van de opleiding en ligt in het verbale vlak. Voor de praktische uitvoering van bijvoorbeeld hoe het huis op te ruimen of door middel van een training de omgang tussen opvoeder en kinderen te verbeteren, worden gespecialiseerde instanties ingeschakeld (in dit laatste geval betreft het video-hometraining). In de individuele begeleiding van de ouders (meestal de moeders) wordt gesproken over de aanpak van het dagpleegkind, hoe men problemen kan oplossen zonder gebruik van macht en hoe men genuanceerder op opvoedingssituaties in kan gaan. Ook kunnen Situatietypen ter sprake komen, zoals het grenzen stellen aan het spelen op straat, het op tijd opstaan, het op tijd naar bed gaan en de eetgewoonten van het dagpleegkind. In een enkel geval wordt met de ouder een functionele analyse gemaakt. De ouder vult dan elke dag een lijst met standaardvragen in en beschrijft haar reacties op

een Situatietype. In een incidenteel geval wordt er nauwelijks meer opgevoed en dient men te beginnen met de basale verzorging. In sommige gevallen zijn de problemen van het kind niet het gespreksonderwerp maar de ouder- c.q. gezinsproblemen of de omgevingsproblemen (bijvoorbeeld de contacten met de buurt en de plaats van de ouders in de maatschappij). Uit deze gespreksonderwerpen blijkt het systeemtheoretische kader van de Boddaertcentra, namelijk dat opvoedingsproblemen verweven zijn met gezinsproblemen en de opvoedingsproblemen een gevolg kunnen zijn van gezinsproblemen. Wanneer de opvoedingsproblemen als een afgeleide van gezinsproblemen (Kind is afhankelijk van Situationele context en Ouder) worden gezien, komen, zoals gezegd, onder andere de intra- en interpersoonlijke relaties aan de orde (zie paragraaf 5.5 van dit hoofdstuk). Voorbeelden hiervan zijn: verwerking van het verdriet uit het verleden, het los leren komen van de ex-partner en de ouders leren samen te overleggen opdat ze niet meer door de kinderen tegen elkaar uitgespeeld worden. In het algemeen gesproken tracht de uitvoerder de ouder(s) 'sterker' te maken. Immers door hun eigen sores zijn de ouders teveel met zichzelf bezig waardoor ze te weinig aandacht voor hun kinderen kunnen hebben. Naast de opvoedingsproblemen en ouder- of gezinsproblemen kunnen onderwerpen als budgetbeheer, huisvesting, werk/scholing en de orde van de huishouding door de uitvoerders ter sprake gebracht worden.

Het afstemmingsgesprek

Het afstemmingsgesprek is het gesprek tussen de uitvoerder, de ouder en de dagpleegouder onder leiding van de uitvoerder. Dit afstemmingsgesprek vindt gemiddeld om de zeven weken plaats, hetzij (afwisselend) bij de ouder en dagpleegouder, hetzij op het Boddaertcentrum (als neutrale plek). Soms worden de gesprekken alleen bij de ouder of alleen bij de dagpleegouder gevoerd (bijvoorbeeld bij vervoersproblemen). Een gesprek duurt bij benadering anderhalf uur.

Het belangrijkste doel van het afstemmingsgesprek is om door middel van informatie-uitwisseling tussen de ouder en de dagpleegouder de aanpak c.q. behandeling te synchroniseren. Dat wil zeggen dat gedurende de plaatsing zoveel mogelijk dezelfde aanpak van het dagpleegkind plaatsvindt door de ouder en de dagpleegouder. Daarenboven heeft de ouder de mogelijkheid om op grond van de gang van zaken in het dagpleeggezin een andere opvoedingsbenadering te proberen (zie verderop in deze paragraaf). Voordat het afstemmingsgesprek plaats zal vinden, gaat de uitvoerder veelal eerst langs de ouder en de dagpleegouder om zich te informeren over de ervaren problemen en wat men graag veranderd wil hebben. De volgende vragen komen in het afstemmingsgesprek doorgaans aan bod. (De vragen zijn ideaaltypisch gerangordend.)

- Hoe verloopt de ontwikkeling van het dagpleegkind in beide gezinnen?

De ouder en de dagpleegouder vertellen over het reilen en zeilen van hun (dagpleeg)kind in hun gezinnen en wat hun reacties zijn op bijvoorbeeld een

bepaald probleemgedrag van het kind. (Ook worden positieve gedragingen genoemd.) Op deze manier kunnen discrepanties in het gedrag van het kind in beide gezinssituaties geconstateerd worden. De ouder en de dagpleegouder worden vervolgens in de gelegenheid gesteld om de verschillen te bespreken (of de verschillen worden door de uitvoerder benoemd en besproken).

- Hoe verlopen tussentijds de contacten tussen de ouder en de dagpleegouder? Door deze vraag te stellen kunnen ongenoemens tussen de ouder en de dagpleegouder bespreekbaar gemaakt worden. Ook worden positieve gebeurtenissen benoemd.

- Hoe verlopen de gemaakte afspraken met betrekking tot het vervoer van het kind, de maaltijden, het huiswerk, de contacten met school en dergelijke? Praktische problemen kunnen in onderling overleg worden opgelost en de afspraken, waar nodig, worden bijgesteld. Naast het oplossen van deze praktische problemen tracht de uitvoerder het eigen initiatief van de ouder en de dagpleegouder met betrekking tot de praktische gang van zaken te stimuleren.

- Hoe verloopt de terugrapportage?

Onwaarschijnlijk lijkende verhalen die het kind over één van beide gezinnen opdist, dienen bij de andere partij op hun waarheidsgehalte te worden getoetst om onterecht opgewekte irritaties voor te zijn en het uitspelen van beide gezinnen door het kind te voorkomen. Het is ook van belang dat een straf of beloning, die door één van beide gezinnen aan het kind wordt opgelegd, direct (telefonisch) wordt doorgegeven aan het andere gezin om daar te worden voortgezet (voorzover dit tenminste redelijk is). Wanneer het dagpleegkind bijvoorbeeld bij de dagpleegouder niet wil eten, dient de ouder om acht uur s'avonds bij thuiskomst van het kind geen maaltijd klaar te maken. (Wil de dagpleegouder het kind iets leren en dit geleerde laten generaliseren naar de thuissituatie dan zal de discontinuïteit door het verblijf in twee gezinnen overbrugd moeten worden door bij benadering dezelfde regelhantering.)

- In hoeverre zijn de behandeldoelen gehaald? Moeten deze worden bijgesteld en nieuwe worden geformuleerd?

Het bespreken van de behandeldoelen heeft als functie dat de drie partijen (uitvoerder, ouder en dagpleegouder) dezelfde lijn blijven volgen.

Vanuit een leertheoretisch perspectief gezien kan door middel van het afstemmingsgesprek leeroverdracht plaatsvinden, waarin de dagpleegouder een 'model' kan vormen voor de ouder. Goldstein en Simonson (1971) komen in hun overzichtsstudie tot de conclusie dat psychodynamische technieken minder effectief zijn voor kansarme groepen. Zij zijn van mening dat gestructureerde leertherapie (onder andere 'modeling') beter aansluit bij cliëntèle met een lage SES. Rink *et al.* (1994^a) komen tot dezelfde bevindingen. Szkykulla en Fleischman (1985) wijzen erop dat met het sociale leermodel geen of weinig resultaat wordt geboekt bij multi-problem gezinnen, omdat in deze gezinnen opvoedingsproblemen zijn geassocieerd met gezins- en maatschappelijke problemen.

Dagpleegzorg is echter geen uitwerking van het sociale leermodel. Het uitgangspunt is de systeemtheorie (van de Boddaertcentra), waaraan een leertherapeutisch element (het afstemmingsgesprek) wordt toegevoegd. Volgens Goldstein en Simonson (ibid.) hangt de effectiviteit van de leeroverdracht af van de attractiviteit. Hieronder vallen ten eerste warmte en sympathie. De imitatie neemt toe naarmate er meer interpersoonlijke aantrekkingskracht bestaat tussen de ouder en de dagpleegouder. Ten tweede kan de status van de dagpleegouder (als 'opvoedkundige') van betekenis zijn voor de ouder: een gezin waarin geen opvoedingsproblemen zijn, kan voor een ouder meer nuttigheidswaarde hebben dan een gezin waarin bijvoorbeeld de opvoeding van de eigen kinderen stroef verloopt³⁹. De verwerving van kennis hoeft nog niet te leiden tot de uitvoering ervan. Er zijn echter aanwijzingen dat sommige ouders de opgedane kennis van de dagpleegouders toepassen (of trachten deze toe te passen). In hoeverre communicatie veranderingen in de thuissituatie faciliteert, komt in de beantwoording van de deelvraag 'Speelt de communicatie tussen de ouder en de dagpleegouder een rol van betekenis?' aan de orde en in de beantwoording van de hoofdvraag 'Wat zijn de effecten van de verleende hulp?'.

A.2 De dagpleegouders

De individuele begeleiding

In het gesprek tussen de uitvoerder en de dagpleegouder komen de volgende zaken aan de orde.

- Hoe voegt het dagpleegkind zich in het dagpleeggezin en wat is de positie van het dagpleegkind ten opzichte van de eigen kinderen?
- Welke moeilijkheden ondervindt het dagpleeggezin en wat is de draagkracht van het dagpleeggezin?
- Hoever gaan de dagpleegouders in de zorg voor het dagpleegkind?
- Wat heeft de dagpleegouder gedaan met het dagpleegkind en waarom? Stelt de dagpleegouder niet te hoge eisen aan het dagpleegkind?
- Welke problemen neemt het dagpleegkind mee vanuit het eigen gezin en hoe gaat de dagpleegouder hier mee om?
- Komt het dagpleegkind nog regelmatig?
- Speelt het dagpleegkind beide gezinnen tegen elkaar uit?
- Hoe verlopen de contacten met de ouder? Blijft men een gesprekspartner of wordt het een verhouding van een goede versus een slechte ouder?
- Wat is het perspectief van de dagpleegouder (eventueel in relatie tot het perspectief van de ouder)?
- Worstelt de dagpleegouder met onmachtsgedvoelens met betrekking tot de veranderbaarheid? Welke zorgen heeft de dagpleegouder?
- Wat moet de uitvoerder naar de ouder overgedragen en wat wil de dagpleegouder van de uitvoerder?

De dagpleegouderbijeenkomsten

De dagpleegouders komen per Boddaertcentrum éénmaal per zes à acht weken gedurende twee à drie uur bij elkaar. Deze bijeenkomsten worden begeleid door de uitvoerder en soms door de werkbegeleider van het Boddaertcentrum. Na de huishoudelijke mededelingen vertelt iedere dagpleegouder over de gebeurtenissen in zijn of haar gezin en de moeilijkheden waarmee men geconfronteerd wordt. De toehorende dagpleegouders kunnen hier vervolgens op reageren. De volgende facetten zijn aan deze bijeenkomsten te onderscheiden.

- Onderling overleg met betrekking tot de hantering van methoden en technieken ten aanzien van de dagpleegkinderen en hun ouders.
- Onderling overleg met betrekking tot de werkhouding wanneer het om een attitudinaal probleem gaat (ten aanzien van het dagpleegkind en/of de ouders).
- Wederzijdse ondersteuning en herkenning doordat ervaringen met elkaar gedeeld kunnen worden⁴⁰.

B De beschrijving van de methodiek op micro-niveau

Na de voorgaande beschrijving van de methodiek op instellingsniveau, wordt hieronder de stijl en techniek, de inhoud en de frequentie van de individuele begeleiding besproken, uitgesplitst naar de groep ouders en dagpleegouders.

B.1 De stijl en techniek van de begeleiding

Om inzicht te verkrijgen in de techniek van de begeleiding door de uitvoerders van de ouders en dagpleegouders is de 'Begeleidingsvragenlijst'²⁴ afgenomen bij de uitvoerders. Na verzameling van de vragenlijsten ($N=72$) zijn in een factoranalyse twee componenten gevonden die respectievelijk 'Inzicht-advisering' en 'Confrontatie' zijn genoemd. Enige voorbeelden van de component 'Inzicht-advisering' zijn: 'gedragingen opnieuw formuleren zodat de ander deze kan overdenken', 'gedragingen uitleggen vanuit één of meerdere theoretische perspectieven' en 'pedagogische adviezen geven'. De component 'Confrontatie' bevat onder andere de volgende items: 'de ander confronteren met de consequenties van zijn/haar gedrag', 'tegenstrijdigheden in het gedrag van de ander benoemen' en 'zaken als feiten presenteren waar de ander niet omheen kan'.

In de twee ANOVA's (met Boddaertcentra als niveau) is zowel op de component 'Inzicht-advisering' als op de component 'Confrontatie' een statistisch significant verschil tussen de Boddaertcentra aanwezig ($F_{5,66}=10.05$, $p<.001$, respectievelijk $F_{5,66}=9.35$, $p<.001$). Uit de (post hoc) multiple comparison test van Scheffé blijkt dat de statistisch significante 'overall' verschillen op beide componenten geheel toegeschreven moeten worden aan één centrum. Om een uitspraak te kunnen doen of ouders en dagpleegouders verschillend begeleid worden, is per component ('Inzicht-advisering', respectievelijk 'Confrontatie') een 2 (ouders/dagpleegouders) x 6 (Boddaertcentra) ANOVA uitgevoerd⁴¹. De

uitkomsten voor beide analyses zijn dat (1) er per Boddaertcentrum, dat wil zeggen per uitvoerder verschillen zijn, (2) de ouders en dagpleegouders als groep verschillend begeleid worden en (3) er een significant interactie-effect optreedt tussen een uitvoerder en de ouders, c.q. dagpleegouders (van een centrum). De centrum-variatie, c.q. de tussen-uitvoerder variatie als een constante grootte in de houding van de uitvoerder wordt per stipulatie opgevat als de stijl van de begeleiding. De groepsvariatie of binnen-uitvoerder variatie wordt per stipulatie opgevat als de techniek van begeleiding door de uitvoerder. De proportie verklaarde variantie (η^2) bedraagt voor de stijl in 'Confrontatie' 39% en in 'Inzicht-advisering' 38% en voor de techniek van begeleiding in de genoemde componenten 14%, respectievelijk 11%. Uit de descriptieve data blijkt dat 1) de ouders ($M=15.4$, $SD=3.6$) meer geconfronteerd worden dan de dagpleegouders ($M=12.3$, $SD=3.7$) en 2) de ouders ($M=32.3$, $SD=6.9$) meer inzichtgevend geadviseerd worden dan de dagpleegouders ($M=27.4$, $SD=4.8$).

De volgende conclusie kan getrokken worden. Na eliminatie van de component 'stijl', die overigens conform de verwachting de grootste invloed heeft, blijken de ouders en de dagpleegouders verschillend begeleid te worden. De ouders worden in vergelijking met de dagpleegouders meer geconfronteerd en pedagogisch geïnstrueerd dan de dagpleegouders. Meer algemeen geformuleerd kan men stellen dat de ouders directiever worden begeleid dan de dagpleegouders. (In de volgende paragraaf 5.5 komt de techniek van de begeleiding door de uitvoerders opnieuw aan de orde.)

B.2 De inhoud van de begeleiding

De inhoud van de begeleiding door de uitvoerder is uitgesplitst naar de groep ouders en dagpleegouders. Per ouder- en dagpleegoudergroep is de inhoud samengevat naar het aspect van de begeleiding. De aspecten van de begeleiding zijn bij de uitvoerder herhaaldelijk gemeten, namelijk bij aanvang van de plaatsing, na een half jaar en een jaar na aanvang van de plaatsing.

De ouders

De aspecten waarop de uitvoerder zich richt bij de begeleiding van de ouders zijn als volgt samengevat.

- 1 De begeleiding is primair gericht op het instrueren van pedagogische vaardigheden. Enkele voorbeelden hiervan zijn: hoe de omgang van de ouders aangepast moet zijn aan een moeilijk lerend dagpleegkind, hoe een meer consequente houding naar het dagpleegkind en/of de andere kinderen aangenomen kan worden, het instellen van een vast dagritme en het leren van een meer positieve opvoedingsdiscipline.
- 2 De begeleiding is primair gericht op het herstructureren van de gezinsinteracties. Enkele voorbeelden hiervan zijn: het verstevigen van de ouderrol,

het leren samen overleg te plegen, de gezinsorganisatie verbeteren, het herschikken van de posities in het gezin, de communicatiepatronen in het gezin verbeteren.

- 3 De begeleiding is primair gericht op afstemming omdat ook andere betrokken instellingen de ouder begeleiden. De activiteiten van de uitvoerder beperken zich derhalve tot afstemming van en coördinatie met de betrokken hulpverleners en de betrokken dagpleegouder.

In tabel 34 in de bijlage treft men de drie aspecten per meetpunt aan. Omdat in de chi-kwadraat 'Goodness-of-fit' toetsen de verdelingen statistisch significant van elkaar blijken te verschillen, is een verdere analyse niet geïndiceerd.

Samengevat is de begeleiding van de ouders enerzijds gericht op pedagogische ondersteuning en anderzijds, wanneer het probleemgedrag van het kind meer als een afgeleide van het gezinsdisfunctioneren wordt gezien, op de gezins- en ouderinteracties. In gemiddeld 6% van de plaatsingen worden de ouders niet of weinig direct begeleid en ligt het accent op afstemming en coördinatie met de begeleidende instantie en de betrokken dagpleegouder.

De dagpleegouders

De begeleiding door de uitvoerders van de dagpleegouders is gericht op de volgende aspecten.

- 1 De aanpak van het dagpleegkind staat centraal. Enkele voorbeelden zijn: hoe moet de dagpleegouder met een moeilijk lerend kind omgaan, de dagpleegouder mag niet te hoge eisen aan het kind stellen om de plaatsing te willen laten slagen, de dagpleegouder wordt geadviseerd in de aanpak van het probleemgedrag van het dagpleegkind.
- 2 De begeleiding is gericht op de werkhouding van de dagpleegouder ten aanzien van het dagpleegkind en/of de ouder. Enkele voorbeelden hiervan zijn: het geven van positieve feedback door de dagpleegouder aan de ouder, de moeilijkheden en mogelijkheden in het contact met de ouder bespreken, het perspectief van de ouder verduidelijken, het afremmen in het geven van adviezen aan de ouder, de moeilijke veranderbaarheid van de ouderlijke gezinssituatie bespreken, niet te afstandelijk met de ouder omgaan, wat moet het dagpleegkind wel of niet aangeboden worden om te voorkomen dat hij/zij in een loyaliteitsconflict komt.
- 3 De begeleiding heeft een volgend karakter omdat de omgang van de dagpleegouder met het dagpleegkind en de ouder goed verloopt en weinig sturing behoeft. De uitvoerder kan zich beperken tot 'het bewaken van de plaatsing'.

In tabel 35 in de bijlage vindt men een weergave van de drie aspecten per meetpunt. De drie verdelingen blijken niet statistisch significant van elkaar te verschillen. Over een jaar gemeten is de verhouding tussen het aspect 'Volgen' en de twee samengevoegde aspecten 'Aanpak' en 'Werkhouding' constant, namelijk 1:2. Per tijdsblok wordt 35% van de dagpleegouders 'gevolgd'. Deze

plaatsingen verlopen dermate goed dat de uitvoerder zich kan beperken tot het zich op de hoogte houden van de gang van zaken bij de dagpleegouders. Over een jaar genomen wordt gemiddeld 23% van de dagpleegouders primair begeleid met betrekking tot de aanpak van het dagpleegkind en (gemiddeld genomen) 41% van de dagpleegouders begeleid in hun werkhouding ten aanzien van het dagpleegkind en/of de ouders.

B.3 De frequentie van de begeleiding

De frequentie van de begeleiding is uitgesplitst naar de groep ouders en de groep dagpleegouders. Alvorens de frequenties te presenteren worden de contactvormen besproken.

De ouders

De begeleiding door de uitvoerder van de ouders c.q. het gezin vindt in de volgende diverse contactvormen plaats.

- 1 Het meest voorkomend en gestructureerd is de persoonlijke ontmoeting tussen de uitvoerder en de ouder.
- 2 Het afstemmingsgesprek tussen de ouder en de dagpleegouder onder leiding van de uitvoerder
- 3 De tussentijdse telefonische contacten tussen de uitvoerder en de ouder, variërend van vijf minuten tot één uur.
- 4 Het gezinsberaad, waarin de uitvoerder een gesprek heeft met het hele gezin (inclusief het dagpleegkind).
- 5 De oudergespreksgroep van het Boddaertcentrum waaraan soms de ouders van de dagpleegkinderen deelnemen.
- 6 De incidentele gesprekken tussen een uitvoerder en een dagpleegkind, bijvoorbeeld wanneer het dagpleegkind beide gezinnen tegen elkaar uitspeelt.

De frequentie van de persoonlijke ontmoeting met de ouder (genoemd onder punt 1) is over een jaar gemeten vrijwel constant: éénmaal per 17 dagen wordt de ouder in 66% van de gevallen thuis opgezocht met als gemiddelde gesprekstijd 75 minuten. Omgerekend naar een week (zeven dagen) bedraagt de gesprekstijd per ouder 30 minuten. Omdat de overige contactvormen (nummer 2 tot en met 6) niet in de berekening zijn verdisconteerd, spreekt de uitvoerder de ouder meer dan 30 minuten per week. De frequentie van de persoonlijke ontmoeting met de ouder kan per gezin per tijdseenheid in sterke mate variëren. Afhankelijk van de situatie in het gezin loopt deze uiteen van drie maal per week tot eenmaal per maand. De begeleiding is over het algemeen overdag maar kan ook in de avonduren plaatsvinden (hetgeen afhankelijk is van een crisissituatie in het gezin of dat de werkende partner gesproken moet worden).

De dagpleegouders

De begeleiding van de dagpleegouders door de uitvoerder komt in de volgende contactvormen tot uitdrukking.

- 1 Het meest voorkomend is de persoonlijke ontmoeting tussen de uitvoerder en de dagpleegouder.
- 2 De dagpleegouderbijeenkomsten waarin de dagpleegouder in de groep de gang van zaken toelicht.
- 3 De afstemmingsgesprekken tussen de uitvoerder, de ouder en de dagpleegouder.
- 4 De tussentijdse telefonische contacten tussen de uitvoerder en de dagpleegouder.
- 5 De deelname van de dagpleegouder aan de drie-maandelijke kind-besprekingen met de staf van het Boddaertcentrum.

Bij de analyse van de inhoud van de begeleiding door de uitvoerder van de dagpleegouder onder B.2 bleek dat de verdelingen van de aspecten per meetpunt niet statistisch significant van elkaar verschilden. Om deze reden is de frequentie van de persoonlijke ontmoeting tussen de uitvoerders en de dagpleegouders per half jaar uitgesplitst naar het aspect van de begeleiding. De resultaten van deze uitsplitsing vindt men in tabel 15. De frequentie van de persoonlijke ontmoeting is uitgedrukt in het gemiddelde aantal dagen dat tussen één visitatie ligt.

Tabel 15 Begeleidingsfrequentie van de dagpleegouders per half jaar per begeleidingsaspect uitgedrukt in één bezoek per aantal dagen

Categorie	Aanvang <i>N</i> =35	Na half jaar <i>N</i> =31	Na een jaar <i>N</i> =20
Aanpak	14	24	24
Werkhouding	17	24	24
Volgen	13	25	39
Gemiddeld	15	24	29 ^a

^a Friedman ($X^2=20.86$, $df=2$, $p<.001$)

Uit deze tabel blijkt dat de totaal gemiddelde begeleidingsfrequentie van de dagpleegouders over een jaar gezien statistisch significant afneemt: van eenmaal per 15 dagen bij aanvang van de plaatsing naar eenmaal per 24 dagen een half jaar na aanvang van de plaatsing en (in de tabel) eindigend met eenmaal per 29 dagen een jaar na aanvang van de plaatsing. Naarmate de plaatsing langer duurt, blijft de frequentie van de begeleiding met als gerichtheid de aspecten 'Aanpak' en 'Werkhouding' constant. Met andere woorden, de afnemende begeleidingsfre-

quentie voor de gehele groep dagpleegouders wordt uitsluitend en alleen door het aspect 'Volgen' veroorzaakt. (Dit zijn die plaatsingen waarbij de zaken bij de dagpleegouder thuis en de contacten tussen de ouder en dagpleegouder weinig of geen sturing nodig hebben⁴²). De conclusie is dat de frequentie van de begeleiding door de uitvoerders van de dagpleegouders afhankelijk is van de gang van zaken in het dagpleeggezin met het dagpleegkind en de contacten tussen de ouder en de dagpleegouder. Voorlopig wordt het groepsgemiddelde na een half jaar als de gemiddelde begeleidingsfrequentie genomen, dit is eenmaal per 24 dagen. De gemiddelde gesprekstijd over de drie tijdsperioden is constant en vastgesteld op 75 minuten. Omgerekend naar een week bedraagt dit 22 minuten per dagpleegouder.

Met betrekking tot de vraag of de dagpleegouders door de uitvoerders per aspect qua techniek verschillend begeleid worden, is een 3 (aspecten) x 6 (Boddaertcentra) ANOVA regressieprocedure (Kleinbaum, Kupper & Muller, 1988) uitgevoerd met de component 'Inzicht-advisering' van de 'Begeleidingsvragenlijst' als afhankelijke variabele. Het overall effect is statistisch significant (multivariate $F_{14,22}=5.70$, $p<.01$). Het overall effect wordt zowel verklaard door de aspecten (univariate $F_{2,22}=7.18$, $p<.01$) als door de Boddaertcentra (univariate $F_{5,22}=11.15$, $p<.001$). Met andere woorden, de mate waarin dagpleegouders inzichtgevend geadviseerd worden, wordt zowel verklaard door het aspect waarop de begeleiding gericht is ('Aanpak', 'Werkhouding', 'Volgen') als door de tussen-uitvoerder variatie (de stijl van begeleiding). De groepsgemiddelden voor de drie aspecten op 'Inzicht-advisering' bedragen respectievelijk voor 'Aanpak' 26.7, voor 'Werkhouding' 29.0 en voor 'Volgen' 25.4. (Hoe hoger de somscore, hoe meer er inzichtgevend geadviseerd wordt.) De groep dagpleegouders met een begeleiding gericht op 'Werkhouding', wordt het meest inzicht gegeven en geadviseerd, gevolgd door de groep dagpleegouders met een begeleiding gericht op 'Aanpak'. De groep dagpleegouders met een begeleiding die zich beperkt tot 'Volgen', wordt het minst inzichtgevend geadviseerd.

Vervolgens is een ANOVA regressieprocedure uitgevoerd met de component 'Confrontatie' van de 'Begeleidingsvragenlijst' als afhankelijke variabele. Het statistisch significant overall effect (multivariate $F_{14,22}=6.19$, $p<.01$) blijkt samengesteld te zijn uit (het hoofdeffect) Boddaertcentra of begeleidingsstijl van de uitvoerders (univariate $F_{5,22}=13.1$, $p<.001$) en de interactie tussen de begeleidingsstijl en de aspecten (univariate $F_{7,22}=2.87$, $p<.05$). De groepsgemiddelden bedragen respectievelijk voor 'Aanpak' 11.7, voor 'Werkhouding' 12.3 en voor 'Volgen' 11.6. Met andere woorden, de mate waarin dagpleegouders door de uitvoerder geconfronteerd worden, hangt samen met de begeleidingsstijl van de uitvoerder en met de interactie tussen de begeleidingsstijl en de aspecten van de begeleiding.

Samengevat, per week worden tenminste 52 minuten besteed aan gesprekken met ouders (30 minuten) en dagpleegouders (22 minuten) per plaats. De dagpleegouders worden bij aanvang van de plaatsing even intensief begeleid

als de ouders maar krijgen minder begeleiding wanneer de plaatsing langer in stand blijft. Op langere termijn blijft deze trend van afnemende begeleiding voor de dagpleegouders als groep in tact, maar deze continue afname wordt vertekend door een specifieke subgroep dagpleegouders, die weinig begeleiding vergt. Voor de dagpleegouders, die begeleid moeten worden met betrekking tot hun aanpak of hun werkhouding, blijft de begeleidingsfrequentie gefixeerd op eenmaal per 24 dagen. De wijze waarop de dagpleegouders begeleid worden hangt samen met de persoonsgebonden stijl van de uitvoerder en de inhoud (het aspect) van de begeleiding.

Speelt de communicatie tussen de ouder en de dagpleegouder een rol van betekenis?

Bij de opzet van het project is overwogen om de ouder en de dagpleegouder regelmatig met elkaar in contact te laten komen. In dit contact kan de dagpleegouder mogelijk een modelfunctie vervullen (zie paragraaf 2.2, hoofdstuk 2). De middelen waarmee ouders en dagpleegouders communiceren zijn:

- het telefonische gesprek (bij 32 plaatsingen);
- aan-de-deur gesprekken wanneer de ouder het dagpleegkind bij de dagpleegouder ophaalt (bij 13 plaatsingen);
- het overdrachtsschrift dat het dagpleegkind bij zich draagt en waarin de ouder en dagpleegouder om de beurt schrijven (bij 7 plaatsingen);
- het afstemmingsgesprek tussen de ouder en de dagpleegouder onder leiding van de uitvoerder.

Behalve bij de zakelijke mededelingen als kappersbezoek, doktersvisite, het kopen van kleding, het vieren van een verjaardag, een verhindering wegens ziekte en dergelijke, worden deze middelen ook gebruikt om informatie over het gedrag van het dagpleegkind uit te wisselen. Wanneer er thuis, op school of in het (dagpleeg)gezin zich gebeurtenissen hebben voorgedaan die de stemming van het kind negatief beïnvloeden, hebben de ouder en de dagpleegouder de mogelijkheid elkaar hiervan op de hoogte te brengen.

Om te onderzoeken of de communicatie tussen de ouder en de dagpleegouder een rol van betekenis speelt, zijn uit uitkomsten van de vragenlijsten 'Tevredenheid over het contact'²⁴ en de 'Plaatsingsevaluatieschaal'²⁵ object van analyse. De vragenlijst 'Tevredenheid over het contact' is een half jaar na aanvang van de plaatsing bij de ouders en de dagpleegouders afgenomen en de 'Plaatsingsevaluatieschaal' een jaar na aanvang van de plaatsing bij de ouders, de dagpleegouders en de uitvoerders. Op de items van de vragenlijst 'Tevredenheid over het contact' is een multiple regressie-analyse uitgevoerd met respectievelijk de items 'tevredenheid over de aanpak van het dagpleegkind door de ouders' en 'tevredenheid over de vorderingen van het dagpleegkind bij de ouders' als afhankelijke variabelen. De analyse is uitgevoerd op de (ongesplitste) groep ouders en dagpleegouders. De resultaten van de analyse vindt men in eindnoot 43. De tevredenheid over de vorderingen van het dagpleegkind bij de

ouders blijkt achtereenvolgens samen te hangen met (a) de tevredenheid over de aanpak van de ouders, (b) de tevredenheid over de vooruitgang van het dagpleegkind in het dagpleeggezin, (c) een toename van het aantal wederzijdse irritaties over verschillen in gezinsregels en (d) de informatie-uitwisseling over de wederzijdse aanpak. De tevredenheid over de aanpak van het dagpleegkind door de ouders wordt achtereenvolgens verklaard door (a) de tevredenheid over de vorderingen van het dagpleegkind bij de ouders, (b) een afname in het aantal irritaties over verschillen in gezinsregels en (c) de informatie-uitwisseling over het reilen en zeilen van het dagpleegkind in beide gezinnen. Zonder over beide analyses in detail te treden, kan geconcludeerd worden dat de informatie-uitwisseling, c.q. communicatie een rol van betekenis speelt. Opvallend is dat de informatie-overdracht van de uitvoerder van geen betekenis lijkt te zijn met betrekking tot de veranderingen in het gezin.

De 'Plaatsingsevaluatieschaal' is een jaar na de aanvang van de plaatsing bij de ouders, de dagpleegouders en de uitvoerders afgenomen. Deze schaal geeft een indruk van het succes of de mislukking van een plaatsing. Aan de uitvoerders en de ouders is gevraagd een beoordeling van de dagpleegouders te geven en de dagpleegouders een beoordeling van zichzelf. De volgende twee paren overeenstemmingen zijn gevonden: ouder-dagpleegouder ($r=.54$, $p<.001$) en ouder-uitvoerder ($r=.60$, $p<.001$). Uit een factoranalyse blijkt dat de items van de vragenlijst 'Tevredenheid over contact' tot twee factoren gecondenseerd kunnen worden, namelijk 'Tevredenheid over de contacten met de ouder, respectievelijk de dagpleegouder' en de 'Tevredenheid over de contacten met de uitvoerder van de ouder respectievelijk de dagpleegouder'²⁴). In een correlatie-analyse blijkt dat alleen de tevredenheid van de ouder over het contact met de dagpleegouder statistisch significant samenhangt met de tevredenheid over het functioneren van de plaatsing bij de dagpleegouder een half jaar later ($r=.69$, $p<.001$)⁴⁴. Hoe tevredener de ouder is over de informatie-uitwisseling met de dagpleegouder, des te succesvoller is de plaatsing vanuit het perspectief van de ouder. Deze bevinding is in lijn met de onderzoeken van Powell (1980), Phillip (1980) en Winkelstein (1981). Deze onderzoekers vonden in kinderopvangcentra een positief verband tussen de tevredenheid over de informele communicatie enerzijds en de tevredenheid van de ouders over het geboden programma anderzijds.

Samengevat, naarmate de ouders meer tevreden zijn over de informatie-uitwisseling met de dagpleegouders zijn zij meer tevreden over de plaatsing.

Tot slot zijn de uitkomsten van de tevredenheid over de onderlinge contacten gecorreleerd met 'Totale Problemen' op de CBCL 4-18, ingevuld door respectievelijk de ouders en de dagpleegouders een jaar na aanvang van de plaatsing⁴⁵. Uit de correlatie-analyse blijkt dat (1) naarmate de ouders meer tevreden zijn over de contacten met de dagpleegouders het totale probleemgedrag van het dagpleegkind in de thuissituatie afneemt en (2) naarmate de dagpleegouders meer tevreden zijn over de contacten met de ouders er een trend

aanwezig is tot afname van het totale probleemgedrag van het dagpleegkind in het dagpleeggezin ($p=.055$). Ook in deze analyse is opvallend dat de tevredenheid over de contacten met de uitvoerder geen invloed schijnt te hebben op de veranderingen in het totale probleemgedrag van het dagpleegkind in beide gezinssituaties een half jaar later (De vragenlijst 'Tevredenheid over de plaatsing' is een half jaar voor de CBCL afgenomen).

De deelvraag 'Speelt de communicatie tussen de ouder en de dagpleegouder een rol van betekenis?' kan als volgt worden beantwoord. De tevredenheid over de informatie-uitwisseling tussen de ouder en de dagpleegouder hangt samen met de tevredenheid over de aanpak van de ouder en de vorderingen van het dagpleegkind in het (biologische) gezin. De tevredenheid over de communicatie met de dagpleegouder vanuit het perspectief van de ouder voorspelt zowel het succes van de plaatsing een half jaar later als de afname van de totaalproblematiek van het kind in de thuissituatie. Vanuit het perspectief van de dagpleegouder lijkt de communicatie tussen de ouder en de dagpleegouder van invloed te zijn op de ernst van de totaalproblematiek van het kind in het dagpleeggezin. De tevredenheid over de contacten met de uitvoerder heeft zowel vanuit het perspectief van de ouder als van de dagpleegouder geen invloed op de ontwikkeling van het kind in beide gezinnen.

Samenvattend en concluderend: de communicatie tussen de ouder en de dagpleegouder is een interveniërende (methodiek)variabele.

In de volgende paragraaf 5.5 wordt de communicatie als interveniërende variabele in een breder verband nogmaals aan de orde gesteld.

5.5 Wat zijn de effecten van de verleende hulp?

De vraag naar het effect (het gevolg) is de vraag naar causaliteit (oorzaak-gevolg relaties). Volgens Meerling (1989) is X een directe oorzaak van Y als aan elk van de volgende drie criteria is voldaan: (a) opeenvolging, (b) samenhang, (c) geen schijnsamenhang. Anders geformuleerd: de variabelen moeten door éézijdige verbanden duidelijk in de tijd ten opzichte van elkaar zijn gesitueerd met uitsluiting van de spurieuze relaties. Om causale verbanden vast te stellen, is het experiment de meest geschikte vorm van onderzoek. Aangezien men in een experimenteel onderzoek alle variabelen onder controle heeft en de onafhankelijke variabele systematisch manipuleert, weet men welke responsen (de effecten) met bepaalde stimuli verbonden zijn. In een veldonderzoek is het in strikte zin onmogelijk om effecten vast te stellen door het probleem van de derde variabele (Neale & Liebert, 1986). Aangezien niet alle variabelen onder controle van de onderzoeker vallen, blijven voor de geobserveerde veranderingen altijd alternatieve verklaringen mogelijk (zie hoofdstuk 4, paragraaf 4.5). Derhalve geeft de onderzoeker er de voorkeur aan om van invloeden te spreken (die mogelijk effecten kunnen zijn). De vraag 'Wat zijn de effecten van de verleende hulp?' dient om deze reden hergeformuleerd te worden in de vraag 'Wat is de invloed van de methodiekvariabelen?'.

Om de invloed van de methodiekvariabelen in termen van proportie verklaarde variantie vast te stellen, is een theoretische ordening van de geobserveerde variabelen vereist. In de inleiding van hoofdstuk 4 is het volgende model gepostuleerd: $\text{Kind} = a + b_1(\text{Ouder}) + b_2(\text{Situationele context})$, dat wil zeggen dat Kind als een functie van Ouder en Situationele context wordt bestudeerd. Omdat er herhaalde metingen zijn verricht (respectievelijk T_1 en T_2), is voor elk tijdsblok het bovenstaande model te postuleren. Tussen T_1 en T_2 bevindt zich het blok interveniërende variabelen, zodat er drie blokken opeenvolgend gerangschikt zijn. In paragraaf 4.5 van hoofdstuk 4 vindt men deze theoretische ordening afgebeeld. Het aldus geformuleerde causale blokmodel dient vervolgens empirische vulling te krijgen. Omdat een veelheid aan variabelen is gemeten, is de volgende procedure toegepast om het aantal in aanmerking komende variabelen te reduceren.

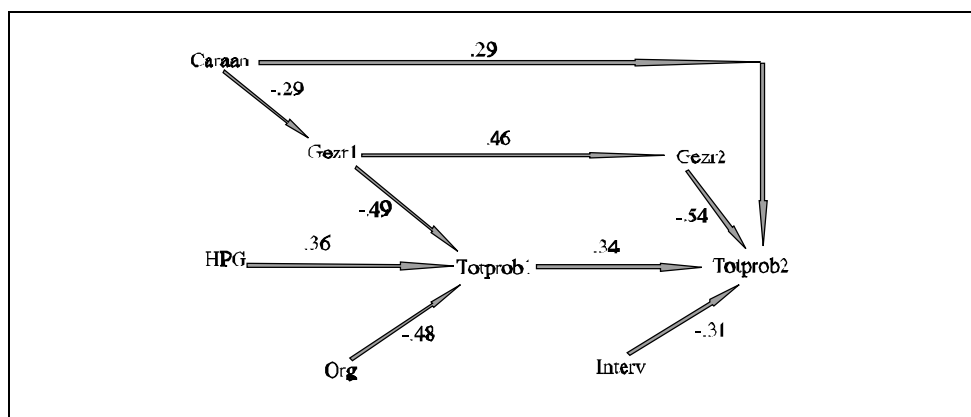
- 1 Voor de variabele Kind is de (afhankelijke) index-variabele 'Totale Problemen' op de CBCL 4-18 gekozen, zowel binnen het blok T_1 als T_2 .
- 2 Van de twaalf variabelen van de COM is de 'HPG' (de index-score van de ernst van de achtergrondproblematiek van het dagpleegkind) geselecteerd. De 'HPG' bestaat voor de leeftijdsgroep van 6-11 jaar uit een lineaire combinatie van vijf COM-variabelen (de kwaliteit van de relaties in het gezin, de maatschappelijke moeilijkheden van het gezin, de maatschappelijke moeilijkheden van het kind, de normaliteit van de gezinssituatie en de sociabiliteit van het gezin).

- 3 Uit tabel 27 blijkt dat (door respondentvariantie en/of situationele variantie) er nauwelijks of geen relatie bestaat tussen het gedrag van het kind in het dagpleeggezin en het gedrag van het kind in het (biologische) gezin. De variabelen die aan het dagpleeggezin gemeten zijn, blijven hierdoor buiten beschouwing. (In een correlatie-analyse werd deze gedachte bevestigd.)
- 4 In de vierde stap zijn de aanvangsvariabelen gemeten aan het gezin met 'Totale Problemen' van het kind op T_1 ('Totprob1') gecorreleerd. Deze variabelen zijn respectievelijk: 'HPG', de negen GKS-variabelen, de socio-demografische variabelen, 'Tolerantie van de moeder' en de kwaliteit van de sociale interactie en discipline. Correlaties met een overschrijdingskans van kleiner dan 5% zijn geselecteerd.
- 5 Vervolgens zijn de interveniërende variabelen, de negen variabelen van de GKS gemeten op T_2 en de aanvangsvariabelen (met uitzondering van de negen GKS-variabelen gemeten op T_1) gecorreleerd met 'Totale Problemen' op T_2 ('Totprob2'). De interveniërende variabelen zijn: de 'Tevredenheid van de ouder over de contacten met de uitvoerder', de 'Tevredenheid van de ouder over de contacten met de dagpleegouder', 'Inzicht-advisering' door de uitvoerder en 'Confrontatie' door de uitvoerder. Correlaties met een overschrijdingskans kleiner dan 5% zijn geselecteerd.
- 6 Na deze eerste reductie in de hierboven genoemde stappen, zijn alle geselecteerde variabelen onderling gecorreleerd. Ook hier geldt de eis dat de variabelen statistisch significant dienen te correleren.

Wanneer het theoretische model na deze zes stappen met empirische variabelen wordt gevuld, blijkt door de veelheid aan onderlinge dwarsverbanden het model niet te voldoen aan de eis van zuinigheid, c.q. overzichtelijkheid. Tevens doet zich een ander probleem voor, namelijk het probleem van de collineariteit. Collineariteit van variabelen betekent dat de variabelen onderling dermate hoog correleren dat ze uitwisselbaar zijn. Met andere woorden, de variabelen meten hetzelfde theoretische construct. Van den Brink en Koele (1985) noemen variabelen die een onderlinge correlatie van groter dan 0.9 hebben collineair. Het zich voordoen van deze sterke correlaties maakt een regressie-oplossing in hoge mate instabiel. In het onderzoek naar dagpleegzorg blijkt de variabele 'Confrontatie' door de uitvoerder van de ouder collineair te correleren met 'Tevredenheid van de ouder over het contact met de dagpleegouder' ($r=.95$, $p<.001$). Hoewel de items onder de beide factoren geen enkele verwantschap vertonen en de respondenten verschillend zijn, blijken beide vragenlijsten een gemeenschappelijk construct te meten. Met betrekking tot het probleem van de collineariteit blijkt een adequate oplossing niet voorhanden te zijn. Fox (1991) noemt als één van de mogelijkheden de collineaire variabelen te combineren. In verband met de verdere reductie van het aantal variabelen in het model geniet deze oplossing de voorkeur. Na de transformatie van de variabelen 'Confrontatie' en 'Tevredenheid van de ouder over het contact met de dagpleegouder' tot z

scores zijn deze gesommeerd tot een index-score, in het vervolg te noemen 'Interveniërende variabele' ('Interv').

De variabelen 'Cohesie' en 'Conflicten' op de GKS zijn zowel op T₁ als op T₂ sterk (doch niet collineair) gecorreleerd ($r = -.55$, $p < .001$, respectievelijk $r = -.59$, $p < .001$). Beide variabelen lijken gemeen te hebben dat zij gezinsrelaties meten. Op grond van deze overweging zijn de variabelen 'Cohesie' en 'Conflicten' getransformeerd tot z scores en vervolgens van elkaar afgetrokken, voortaan te noemen 'Gezinsrelaties' ('Gezr'). Na de bovenstaande twee bewerkingen kan het theoretische model als volgt empirisch worden ingevuld (de getallen representeren de correlaties)⁴⁶.

Afbeelding 7 Structuurmodel van de beïnvloedende variabelen op de totale problemen van het kind

Het model is als volgt te interpreteren.

- 1 De ernst van de emotionele- en gedragsproblematiek van het kind op T₁ ('Totprob1') neemt toe wanneer de gezinsrelaties ('Gezr1') slechter zijn, de desorganisatie van de huishouding ('Org') groter is en de ernst van de psychosociale achtergrondproblematiek ('HPG') hoger is. (In dit laatste geval geldt: hoe hoger 'HPG', des te slechter de psychosociale achtergrondsituatie.) Dit zijn de zogenaamde 'directe paden' die naar de totaalproblematiek van het kind op T₁ voeren.
- 2 De hulpverleningscarrière van de moeder ('Caraan') oefent via een indirect tweewegpad (via de gezinsrelaties) een negatieve invloed uit op de ernst van de emotionele- en gedragsproblematiek van het kind (op T₁).
- 3 Op T₂ leiden vier directe paden naar 'Totale Problemen' ('Totprob2'). De emotionele- en gedragsproblematiek van het kind neemt toe wanneer (1) de gezinsrelaties ('Gezr2') slechter zijn, (2) de interveniërende methodiekvariabele ('Interv') zwakker is (de uitvoerder confronteert minder en de ouders zijn minder tevreden over de contacten met de dagpleegouders), (3) de hulpverleningscarrière van de moeder langer is en (4) de ernst van de emotionele- en gedragsproblematiek op T₁ hoger is. Algemeen geformuleerd kan men stellen

dat de vooruitgang van het kind geremd wordt door (1) de POS (de constellatie van variabelen op T_1), (2) de kwaliteit van de gezinsrelaties op T_2 (die op hun beurt weer beïnvloed worden door de POS) en (3) de hulpverleningscarrière van de moeder. Met andere woorden: de bovengenoemde variabelen zijn de 'reinforcing' variabelen die de problematiek van het kind in de thuissituatie op T_2 bestendigen. De interveniërende variabele is de 'suppressor' variabele, namelijk de variabele die de problematiek van het kind onderdrukt.

- 4 De gezinsrelaties op T_1 oefenen via een (indirect) tweewegpad hun (negatieve) invloed uit op de totale problematiek van het kind op T_2 (het pad 'Gezr1' → 'Gezr2' → 'Totprob2'). De overige tweewegpaden met hun invloed op 'Totprob2' zijn:

'Org' → 'Totprob1' → 'Totprob2'

'HPG' → 'Totprob1' → 'Totprob2'

'Gezr1' → 'Totprob1' → 'Totprob2'.

De hulpverleningscarrière van de moeder heeft niet alleen een directe invloed op 'Totprob2' maar ook via het indirecte driewegpad 'Caraan' → 'Gezr1' → 'Totprob1' → 'Totprob2'.

De risicovariabelen die predictief worden geacht voor het ontstaan van problemen bij het kind (zie paragraaf 3.5 in hoofdstuk 3) worden in het structuurmodel aangetroffen (althans voorzover de variabelen in het onderzoek naar dagpleegzorg gemeten zijn). De risicovariabelen die onder andere in paragraaf 3.5 werden genoemd, zijn de psychopathologie van de moeder (bij benadering equivalent aan de hulpverleningscarrière van de moeder), het gezinsdisfunctioneren (de gezinsrelaties, de organisatie van de gezinshuishouding) en diverse sociodemografische factoren die in de 'HPG' score verdisconteerd zijn. Het geformuleerde structuurmodel lijkt derhalve valide (voorzover men Kind als afhankelijke variabele neemt).

In hoofdstuk 4, paragraaf 4.4 is uiteengezet dat Kind op T_2 een functie is van de POS op T_1 , de interveniërende variabelen en de Situationele context en Ouder op T_2 . Mathematisch geformuleerd: $\text{Kind}(T_2) = a + b_1(\text{Ouder, Kind, Situationele context}) + b_2(\text{intervenierende variabelen}) + b_3(\text{Ouder, Situationele context})$. Na empirische vulling ontstaat de volgende vergelijking: 'Totprob2' = $a + b_1(\text{'Caraan', 'Gezr1', 'HPG', 'Org'}) + b_2(\text{'Interv'}) + b_3(\text{'Gezr2'})$. Wanneer deze variabelen als blokken in een hiërarchische regressieprocedure trapsgewijs worden ingebracht ($N=34$), verklaren de variabelen in het blok T_1 18% variantie, de interveniërende variabele voegt 12% variantie toe en de gezinsrelaties op T_2 nog eens 23%. De multiple correlatie (R) bedraagt .73 en de totale hoeveelheid verklaarde variantie (R^2) bedraagt 53%. (De hoeveelheid uniek verklaarde variantie van de interveniërende variabele als proportie van de totale variantie die door het model wordt verklaard, bedraagt 23%.) De proportie uniek verklaarde variantie door de methodiekvariabele blijkt overeen te komen met de proportie uniek verklaarde variantie van de omgeving op de sociale ontwikke-

ling van kinderen in de kinderopvang, namelijk circa 10% (zie paragraaf 3.4, hoofdstuk 3).

Men kan zich afvragen of de proportie unieke invloed van de interveniërende variabele voor een behandelingssetting groot dan wel klein is. Bij de beantwoording van deze vraag dient rekening gehouden te worden met de volgende zaken.

- 1 De berekening van de proportie unieke variantie is gebaseerd op de gehele groep, dat wil zeggen inclusief de kinderen die uit huis zijn geplaatst. Wanneer deze uit huis geplaatste groep uitgesloten wordt van de analyse valt de proportie uniek verklaarde variantie aanzienlijk hoger uit. Omdat de basis voor de uitgevoerde berekening door de kleine groep al smal is ($N=34$), worden de uitkomsten bij uitsluiting van de niet-reactieve groep nog verder aangetast. Met andere woorden, de hoeveelheid unieke verklaarde variantie van de methodiekvariabelen kan slechts dan op zijn juiste betekenis geschat worden wanneer de doelgroep afgebakend is (en de actieve methodiekvariabelen in de praktijk verder zijn uitgewerkt).
- 2 Het is (de onderzoeker) onbekend wat de invloed is van de methodiekvariabelen in andere behandelingssettings zodat er geen onderling vergelijk mogelijk is.
- 3 De resultaten kunnen opgepoetst worden door een andere afhankelijke variabele te kiezen. Neemt men bijvoorbeeld 'Internaliseren' als afhankelijke variabele, dan verklaart het blok variabelen op T_1 37% variantie, de interveniërende variabele voegt daar 22% aan toe en de gezinsrelaties op T_2 nog eens 10%. De multiple correlatie (R) bedraagt .83 en de totale hoeveelheid verklaarde variantie (R^2) bedraagt 69%. (De hoeveelheid uniek verklaarde variantie van de interveniërende variabele als proportie van de totale variantie die door het model wordt verklaard, bedraagt 32%.) Met andere woorden, in een vergelijk dient rekening te worden gehouden met de keuze van de criteriumvariabele.

Tot slot kan men zich de vraag stellen wat de invloed is van dagpleegzorg op de gezinsrelaties op T_2 . Uitgangspunt is dan het formele model $\sum\{(\text{Kind} + \text{Ouder}) \succ \text{Situationele context}\} \approx \text{POS}$. Dit model kan als volgt geïnterpreteerd worden: het kind en de opvoeder kampen met allerlei problemen waardoor de situationele context (onder andere de relatie tussen de gezinsleden) verslechterd en een POS ontstaat. Mathematisch geformuleerd in een blokmodel:

'Gezr2' = $a + b_1(\text{'Totprob1'}$, 'Gezr1', 'HPG', 'Carraan) + $b_2(\text{'Interv'}$) + $b_3(\text{'Totprob2'}$).

Wanneer deze variabelen als blokken in een hiërarchische regressieprocedure trapsgewijs worden ingebracht ($N=34$), verklaren de variabelen in het blok T_1 21% variantie, de interveniërende variabele voegt geen variantie toe en de gezinsrelaties op T_2 voegt 25% variantie toe. (De multiple correlatie, R , bedraagt .68 en de totale hoeveelheid verklaarde variantie, R^2 , bedraagt 46%.) Omdat de methodiekvariabele geen variantie heeft, kan geconcludeerd worden dat dag-

pleegzorg niet geschikt is om kinderen en hun ouders te behandelen waarvan de gezinsproblematiek een afgeleide is van kind- en ouderproblematiek. Deze conclusie is in overeenstemming met de systeemtheoretische benadering van de doelgroep van de Boddaertcentra (waarvan de groep dagpleegkinderen en hun ouders een subset is): kinderen komen voor dagbehandeling in een Boddaertcentrum in aanmerking wanneer de kindproblematiek een afgeleide is van de gezins- en ouderproblematiek. Dit is het model $\Sigma\{(Ouder + Situationele context) \times Kind\} \approx POS$. In paragraaf 5.2 werd duidelijk dat niet elk gezin waarop dit model van toepassing is met dagpleegzorg adequaat behandeld kan worden. Dit zijn namelijk die gezinnen waarbij de Situationele context bij aanvang van de plaatsing zodanig verslechterd is dat het risico van een uithuisplaatsing reëel mag worden geacht.

5.6 Samenvatting

De ouders van de dagpleegkinderen kampen met relationele, persoonlijke en economische problemen, die hebben geleid tot het ontstaan van emotionele- en gedragsproblemen bij het kind. Er is sprake van een POS. De ouders weten niet meer hoe zij op het probleemgedrag van het kind moeten reageren. De kwaliteit van de discipline is inadequaat evenals de kwaliteit van de sociale interactie. De sfeer in het gezin is gespannen en er wordt nauwelijks meer naar elkaar geluisterd of met elkaar gepraat. Desondanks lijkt de situatie in het gezin bij aanvang van de plaatsing niet zo verergerd te zijn dat een residentiële plaatsing onvermijdelijk is. De gemiddelde psychosociale achtergrond van de dagpleegkinderen blijkt gunstiger te zijn dan die van het gemiddelde tehuiskind en met betrekking tot de verschillende aspecten van het gezinsfunctioneren onderscheiden de gezinnen zich niet van de reguliere Boddaertgezinnen. De ernst van de emotionele- en gedragsproblematiek van het kind komt overeen met die van zeer intensieve ambulante en semi-residentieel behandelde groepen. Vergeleken met de landelijke normgroep behoort 31% van de dagpleegkinderen tot de moeilijkste half procent kinderen van Nederland. Vanuit het perspectief van het kind zijn er vier hulpvragen te formuleren: 'Structuur' (inperking van gedrag), 'Groeibevordering' (stimulering van gedrag), 'Opvang' (onttrekken aan gezinsspanningen) en 'Model' (aanvullende opvoeding door het dagpleeggezin).

Na de indicatiestelling van dagpleegzorg volgt de matching, waarin op basis van de verzamelde gegevens over het kind en de ouders een optimaal passend dagpleeggezin wordt gezocht. De matching als beslisprocedure kan qua uitkomsten door middel van een eenvoudig lineair additief waarschijnlijkheidsmodel worden gereconstrueerd.

Na de afloop van het onderzoek blijken negen kinderen uit huis te zijn geplaatst. Een analyse van de verschillen in kenmerken tussen de groep kinderen die uit huis zijn geplaatst en de groep kinderen die naar huis is gegaan, wijst uit

dat een combinatie van een justitiële maatregel en een verminderd gezinsfunctioneren de uithuisplaatsingen adequaat kunnen voorspellen. Met behulp van het ontwikkelde waarschijnlijkheidsmodel en een door de beslisser te accepteren risicograad is het mogelijk om voor elke aanmelding te bepalen of het gezin voor dagpleegzorg in aanmerking komt.

De dagpleegouders zijn afkomstig uit de bovenlaag van de middenklasse. Ongeveer de helft van de dagpleegmoeders heeft een opleiding gehad in de sociale sector. Het gezinsfunctioneren van de dagpleeggezinnen onderscheidt zich in positieve zin van het gemiddelde Nederlandse gezin. De kwaliteit van de sociale interactie en discipline is gemiddeld genomen zeer goed. Men bedenkt alternatieven voor fysieke straf, bij het stellen van regels wordt rekening gehouden met het begripsvermogen van het kind en wanneer er moeilijkheden zijn, worden deze met het kind besproken. Acht dagpleegouders hebben de plaatsing beëindigd en vijf dagpleegouders zijn door problemen met de ouders en/of het kind uit het project vertrokken. Uit de statistische analyses van het materiaal blijkt dat:

- 1 het vertrek van dagpleeggezinnen uit het project sterk samenhangt met een slechte kwaliteit van de discipline in het dagpleeggezin;
- 2 de beëindiging van de plaatsing door dagpleegouders adequaat voorspeld wordt door een combinatie van grote dagpleeggezinnen en ernstige maatschappelijke moeilijkheden van het dagpleegkind;
- 3 de helft van de dagpleeggezinnen met een slechte kwaliteit van discipline de plaatsing beëindigt.

Vermoedelijk zijn de gezinnen met een slechte kwaliteit van discipline voor dagpleegzorg ongeschikte dagpleeggezinnen: de kans op beëindiging van een plaatsing is 50%, waarna vertrek van het dagpleeggezin uit het project volgt.

De dagpleegkinderen worden door de dagpleegouders gewoon gevoegd in hun gezin om daar de dagelijkse omgangsvormen en regels te ervaren en zich hieraan te kunnen vormen. De teruggetrokken en gesloten dagpleegkinderen worden door de dagpleegmoeders gestimuleerd in hun persoonlijke ontwikkeling. De ongehoorzame en luidruchtige kinderen worden door de dagpleegmoeders geleid in hun sociale ontwikkeling en het leren van orde en netheid. Naar de mening van de dagpleegmoeders hebben de eigen kinderen een belangrijke positieve invloed op het dagpleegkind. De eigen kinderen van de dagpleegmoeders hebben een meer positieve attitude naar het dagpleegkind naarmate het leeftijdsverschil met het dagpleegkind groter is.

De begeleiding van de ouders door de uitvoerders is gericht op verbale pedagogische ondersteuning en het bespreken van de ouder- en relatieproblemen. Gemiddeld worden de ouders eenmaal per 17 dagen overwegend thuis bezocht. Tussentijds hebben de uitvoerders contact met de ouders door middel van de telefonische gesprekken en het afstemmingsgesprek. Het afstemmingsgesprek is een gesprek tussen de ouder en dagpleegouder van een (dagpleeg)kind onder leiding van de uitvoerder met als doel de aanpak van het (dagpleeg)kind te

synchroniseren. In het afstemmingsgesprek kan de dagpleegouder model staan voor de ouder.

Aan de begeleiding van de dagpleegouders door de uitvoerders zijn drie aspecten te onderscheiden: (1) de aanpak van het dagpleegkind door de dagpleegouder, (2) de werkhouding van de dagpleegouder naar de ouder en/of het dagpleegkind en (3) het uitsluitend volgen van de plaatsing (omdat deze zo goed verloopt dat deze weinig of geen sturing behoeft). De dagpleegouders worden bij benadering eenmaal per 24 dagen door de uitvoerder bezocht. Tussentijds heeft de uitvoerder door middel van het telefonische gesprek en de dagpleegouderbijeenkomsten contact met de dagpleegouders. De stijl en de techniek van begeleiding van de uitvoerders blijken met elkaar te zijn verweven. Gecorrigeerd voor de stijl van de begeleiding worden de ouders directiever begeleid dan de dagpleegouders. De groep dagpleegouders met een begeleiding gericht op 'Werkhouding' wordt het meest confronterend en inzichtgevend begeleid, gevolgd door de groep dagpleegouders met een begeleiding gericht op 'Aanpak'. De groep dagpleegouders met een begeleiding die zich kan beperken tot 'Volgen', wordt het minst inzichtgevend en confronterend begeleid.

Voor de start van het project is overwogen om de ouder en de dagpleegouder van een dagpleegkind met elkaar in contact te laten komen. De volgende contactmiddelen zijn aangetroffen: het telefonisch overleg, aan-de-deur gesprekken, het overdrachtsschrift en het afstemmingsgesprek. Uit de statistische analyse van het verzamelde materiaal komen de volgende bevindingen naar voren.

- 1 De ouders en dagpleegouders zijn meer tevreden over de progressie van het kind in de thuissituatie en de aanpak van het kind door de ouders naarmate er onder andere meer informatie-overdracht is.
- 2 Naarmate de ouder meer tevreden is over de informatie-uitwisseling met de dagpleegouder, is de ouder meer tevreden over het verloop van de plaatsing (een half jaar later).
- 3 Naarmate de ouder meer tevreden is over de informatie-uitwisseling met de dagpleegouder neemt de ernst van de totaalproblematiek van het kind in de thuissituatie (een half jaar later) af.
- 4 Naarmate de dagpleegouder meer tevreden is over de informatie-uitwisseling met de ouder neemt de totaalproblematiek van het dagpleegkind in het dagpleeggezin vermoedelijk af.
- 5 De tevredenheid over de contacten met de uitvoerder, zowel vanuit het perspectief van de ouder als van de dagpleegouder, lijkt geen rol van betekenis te spelen met betrekking tot de ernst van het probleemgedrag van het kind.

De communicatie tussen de ouder en de dagpleegouder lijkt een belangrijke interveniërende methodiekvariabele te zijn.

De variabelen die van invloed zijn op de vooruitgang van het kind kunnen tot twee groepen geclusterd worden: de 'suppressor' variabelen en de 'reinfor-

cing' variabelen. De 'reinforcing' variabelen zijn: de ernst van de psychosociale problematiek, de organisatie van het gezin, de hulpverleningscarrière van de moeder, de kwaliteit van de gezinsrelaties bij aanvang van de plaatsing en de kwaliteit van de gezinsrelaties bij de tweede meting. De 'suppressor' variabelen van de POS zijn de tevredenheid van de ouders over de informatie-uitwisseling met de dagpleegouders en de confrontatie van de ouders door de uitvoerders. Wanneer deze variabelen tot drie blokken in een causaal structuurmodel worden geordend en geanalyseerd volgens het theoretisch formele model $\sum\{(Ouder + Situationele context) \succ Kind\} \approx POS$, blijkt dat de proportie uniek verklaarde variantie van de interveniërende (of 'reinforcing') variabele 12% is (met Kind, c.q. ernst van de totaalproblematiek van het kind als afhankelijke variabele). Omdat de analyse is uitgevoerd op de reactieve (de kinderen die naar huis zijn gegaan) en de niet-reactieve groep (de kinderen die uit huis zijn geplaatst) tezamen, dient het gegeven percentage als de ondergrens van de invloed opgevat te worden.